

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

15
anys

Debats

Catalunya Social

Propostes des
del Tercer Sector

núm. 57

desembre de 2018

El sistema de pensions a Espanya

Les febleses d'un model que
urgeix una solució duradora

El sistema de pensions a Espanya
Les febleses d'un model que urgeix
una solució duradora

Autora:

Natàlia Vila

Periodista del diari Ara

Índex de continguts

■ 1. Introducció: El sistema de pensions actual.....	4
<i>El model: una garantia de dret social</i>	4
<i>Funcionament del sistema i tipus de pensions de jubilació</i>	5
<i>Un repàs a les dades del sistema</i>	7
<i>El forat del Fons de Reserva o la guardiola de les pensions</i>	9
■ 2. Les febleses del sistema	11
<i>Baixada dels ingressos per la precarització i l'augment de pensionistes</i>	11
<i>Les previsions amagades: una retallada de l'import de les pensions</i>	18
<i>Gairebé una dècada de solucions improvisades</i>	19
■ 3. Pensions i bretxa de gènere.....	23
<i>Un sistema que perpetua les diferències</i>	23
<i>Què penalitza les dones al mercat de treball?</i>	26
■ 4. Què hi diuen els principals actors i els experts?.....	28
<i>La Patronal</i>	28
<i>Els sindicats</i>	28
<i>Govern espanyol</i>	28
<i>Organismes internacionals</i>	29
<i>Els col·lectius socials</i>	29
<i>Els economistes experts en pensions</i>	30
■ 5. El negoci dels plans de pensions privats	32
<i>Funcionament i rendibilitat dels plans de pensions privats</i>	33
■ 6. La renda garantia de ciutadania, un complement	34
<i>L'escull, els problemes de compatibilitat</i>	35
■ 7. Els tres sistemes que hi ha al món per garantir les pensions.....	37
<i>Tres models, tres problemes</i>	37
■ 8. Conclusions i propostes d'actuació.....	40
■ Fonts consultades.....	46

1. Introducció: el sistema de pensions actual

El model: una garantia de dret social

Les pensions de jubilació suposen, de llarg, la via d'ingressos més important per als majors de 65 anys. El sistema de pensions és, doncs, un dels pilars bàsics de l'Estat del Benestar perquè és el mecanisme que garanteix aquestes prestacions que ajuden a mantenir els drets socials i el nivell de vida de les persones més grans quan aquestes abandonen el mercat laboral. De fet, les pensions públiques suposen el 72% del total dels ingressos de la gent gran, un percentatge que és 13 punts superior a Espanya que a la mitjana de països de l'OCDE el 2015, segons un estudi de Funcas sobre la primera meitat d'aquest any.

Es calcula que, en aqueles llars on el cap de família té més de 70 anys, les pensions de jubilació representen el 90% de la renda disponible a la llar (Hidalgo, Calderan y Pérez, 2008).

Aquestes retribucions, que en el cas de la jubilació -n'hi ha d'altres que també es desgranen més endavant- són de per vida, formen part del que es coneix com a Seguretat Social, un sistema públic que ha de garantir, segons el consens internacional, que totes les persones puguin satisfer les seves necessitats bàsiques. Tant és així que el concepte s'inclou, fins i tot, a la *Declaració Universal dels Drets Humans*, que en el seu article 22 recull que "*tota persona, com a membre d'una societat, té dret a la seguretat social i a obtenir, mitjançant l'esforç nacional i la cooperació internacional, a compte de l'organització i els recursos de cada Estat, la satisfacció dels drets econòmics, socials i culturals indispensables per a la seva dignitat i el lliure desenvolupament de la seva personalitat*".

A la pràctica, a més, durant la crisi econòmica d'aquesta última dècada, les xifres constaten que a Espanya les pensions s'han acabat convertint en l'únic ingrés familiar disponible per a diverses generacions perquè la cruesa de la crisi, en molts casos, ha deixat fora del mercat laboral (i per tant sense ingressos) tots els membres actius d'una mateixa família. D'aquesta manera, parlar de pensions també vol dir parlar de la qualitat actual del treball i de demografia, que són vasos comunicants d'aquest sistema de garantia social.

El cert és que l'evolució de la població i la crisi econòmica han fet que aquest sistema mostri senyals evidents d'esgotament. De fet, tant els governs, com els economistes i també la societat (a través de diferents moviments sorgits els últims anys), coincideixen que cal un replantejament a fons del model per tal d'assegurar-ne la viabilitat. Evitar el col·lapse de les pensions és evitar una debacle social que

acabaria comportant irremeiablement la pèrdua de drets bàsics de les generacions més grans; repensar el sistema, però, també és una feina prioritària per garantir la sostenibilitat, no només de les pensions, sinó de tot l'Estat del Benestar.

Fins ara, les darreres reformes (congelacions, canvis en els paràmetres de càlcul i pujades minses) no han servit per oferir solucions duradores. L'ús partidista i electoralista d'aquesta prestació amb més de 9 milions de beneficiaris -que són, alhora, votants molt mobilitzats, segons les enquestes- ha fet que el sistema avanci a batzegades i sense garanties clares de futur.

El sistema genera, actualment, més dubtes que certeses, sobretot per aquells treballadors joves i en actiu, que continuen contribuint al sistema amb la seva part (les cotitzacions) sense saber si podran gaudir d'aquesta prestació, almenys en la forma en la qual la coneixem ara, quan arribi la seva edat de jubilació.

L'objectiu d'aquest dossier és oferir una imatge ràpida i comprensible de quin és l'estat de la qüestió en matèria de pensions a Espanya, tant pel que fa a la definició del model com a les febleses que manifesta, per tal de donar les eines bàsiques i indispensables per al debat sobre quines haurien de ser les reformes adients per garantir la sostenibilitat del sistema a llarg termini.

Funcionament del sistema i tipus de pensions de jubilació

El règim públic de la Seguretat Social garanteix que les persones majors de 65 anys que abandonen el mercat laboral rebin una prestació econòmica que els asseguri protecció i cobertura durant la seva vellesa. Així ho estableixen, a més, tant el ministeri de Treball i Seguretat Social del govern espanyol com la conselleria de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat. Els criteris per al pagament de les pensions i les quantitats a percebre depenen de la legislació de cada país. D'aquesta manera, a Espanya les pensions per jubilació -que són l'objectiu d'anàlisi d'aquest dossier- poden ser, segons les seves característiques, contributives o no contributives.

Les pensions contributives (majoritàries dins el sistema) són aquelles retribucions vitalícies en les quals, un cop arriba a l'edat de jubilació, el beneficiari ja ha fet aportacions al sistema -és a dir contribucions o pagaments- en el seu passat. És un model que se sustenta, doncs, amb el traspàs de diners del sistema actiu al passiu. Dit d'una altra manera, és un teòric acord intergeneracional a través del qual

els treballadors en actiu paguen una cotització a l'Estat que serveix, al mateix temps, per abonar les prestacions dels jubilats que hi ha en cada moment.

L'objectiu final és que, arribada l'edat determinada, la persona que es retira del mercat laboral pugui cobrir la pèrdua d'ingressos que es produeix en deixar de treballar.

D'aquesta manera, també són contributives pensions (o prestacions) com la de l'atur, on l'Estat abona una quantitat a un ciutadà que ha perdut la feina, perquè amb ella també ha cotitzat al sistema per a aquest concepte; o la d'invalidesa, que s'abona quan un accident laboral o una malaltia inhabiliten un ciutadà per a treballar.

Per a tenir accés a una pensió contributiva, com hem dit abans, cada país marca les condicions a la seva legislació. A Espanya, cal haver cotitzat un mínim de 15 anys a la Seguretat Social (el que s'anomena com a període de cotització genèric), però a més, també és necessari que dos d'aquests anys s'hagin cotitzat just abans d'accedir a la jubilació (el que el sistema anomena com a període de cotització específic). A partir d'aquest filtre d'accés, els anys que s'hagin cotitzat de més serviran per augmentar l'import de la pensió inicial (la d'accés al sistema en el moment de la jubilació) a través d'una escala que es basa a tenir el 50% del sou si només es compleixen els 15 anys obligatoris i que augmenta fins al 100% de la base reguladora quan s'arriba als 35,5 anys cotitzats. Aquesta darrera xifra, però, està en procés de canvi després de la reforma del Partit Popular del 2011 i s'allargarà gradualment fins a situar-se en els 37 anys cotitzats el 2027 per assolir el 100% de la base reguladora.

La segona categoria, la de les prestacions no contributives, es contempla com una ajuda econòmica individualitzada i periòdica, que s'estableix per llei per als casos dels ciutadans que, arribats a la vellesa i per qüestions d'edat i/o socioculturals (per exemple, dones que han estat tota la vida mestresses de casa, o treballadors o treballadores que no van estar mai assegurats en els seus llocs de treball), no han fet aportacions a la Seguretat Social o bé no han arribat als mínims exigits.

Des que van entrar en vigor, l'any 1990, la llei garanteix l'accés a una prestació (més reduïda) a totes les persones en aquesta situació que es troben, a més, en una posició econòmicament molt vulnerable. Aquesta tipologia de pensió, que es calcula, entre d'altres, en funció dels altres possibles ingressos familiars, també dona dret als beneficiaris a accedir al sistema mèdic i farmacèutic de la sanitat pública, tal com explica la pròpia administració espanyola.

Idealment, la teoria del sistema de pensions és que sigui autosuficient. Sobretot en el cas de les pensions contributives. Els ingressos de les cotitzacions dels treballadors en actiu haurien de servir, per tant, per a pagar les pensions d'aquelles persones que ja han estat aportant al sistema durant un determinat nombre d'anys.

A Espanya -a diferència d'altres països com Dinamarca, Finlàndia o el Regne Unit on el sistema de repartiment es complementa amb les aportacions individuals privades- aquest mètode de repartiment no acumula en un compte individual les cotitzacions que ha fet cada treballador per a la seva vellesa, sinó que totes les aportacions van a parar a un mateix calaix. Aquesta bossa d'aportacions comuna és la que fa servir la Seguretat Social per pagar a aquells ciutadans que arriben a l'edat de jubilació. Per fer-ho tenen en compte bàsicament els anys treballats i el que van aportar-hi en funció del seu salari, tot i que en els últims anys, també hi han entrat en joc altres càlculs que es detallaran més endavant.

Un repàs a les dades del sistema

Fins al 2013, la taxa de substitució –que és com s'anomena al percentatge de salari que es rep a partir de la jubilació- era de gairebé el 80%, segons les dades que el govern espanyol facilita a les oficines d'estadística europees. Molt per davant del 58% o el 53% que tenen de mitjana els països de la Unió Europea o l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) respectivament, segons apunta l'informe Pensions at a Glance, publicat el 2017 precisament per aquesta organització.

Actualment, aquest mateix informe determina que el percentatge de sou que es transforma en la primera paga de la pensió ja es va situar al 72% el 2016 (última dada disponible). És una baixada de gairebé set punts percentuals en només tres anys. Una davallada de l'import que encara podria caure considerablement els pròxims trenta anys si les febleses que afecten el sistema es perpetuen, fet que posaria en risc la qualitat de vida de la gent gran, tal com es detallarà en el següent capítol.

Quina és, però, la situació actual? Aquesta tardor (setembre 2018) l'import mitjà d'una pensió contributiva de jubilació (la majoritària) a Espanya se situava en els 1.103,47 euros al mes. Aquesta mateixa quantitat baixa fins als 957,36 si també es tenen en compte els imports mitjans de la resta de tipologies de pensions, que són més baixes.

Gràfic 1. Pensió mitjana a Espanya (setembre de 2018)

	Homes		Dones		No consta		Tots els sexes	
	Nombre pensions	Pensió mitjana	Nombre pensions	Pensió mitjana	Nombre pensions	Pensió mitjana	Nombre pensions	Pensió mitjana
Incapacitat permanent	609.513	1.011,32	343.039	851,41	7	634,51	952.559	953,73
Jubilació	3.685.692	1.275,48	2.265.014	823,59	60	673,42	5.950.766	1.103,47
Viduitat	183.547	498,14	2.176.485	694,48	27	560,39	2.360.059	679,21
Orfandat	178.992	392,69	162.091	391,81	45	310,56	341.128	392,26
Favor familiar	12.673	525,49	29.219	569,65	--	--	41.892	556,29
Totes les pensions	4.670.417	1.174,59	4.975.848	753,48	139	532,03	9.646.404	957,36

FONT: Nòmina mensual de pensions de l'INSS. Setembre 2018

Segons la Seguretat Social, el setembre d'aquest 2018 hi havia exactament 9.646.404 de pensions. I d'aquestes, 5.950.766 eren pensió contributiva per jubilació, la més elevada en import mitjà. Es tracta, doncs, del 62% del total de pensions.

Paral·lelament, el salari mitjà a Espanya (l'element a través del qual la Seguretat Social omple el seu calaix amb les cotitzacions) es va situar, als 23.156 euros bruts anuals el 2016, segons les últimes dades disponibles de l'Institut Nacional d'Estadística, fet que suposa un salari brut al mes de 1.654 euros, repartit en 14 pagues.

La corba d'evolució de les retribucions mitjanes va patir una baixada durant els anys 2012 i 2013, els més durs de la crisi, per tornar a remuntar lleugerament després.

Gràfic 2. Evolució del salari mitjà a Espanya durant la crisi [€ corrents]

Ambdós sexes		Ambdós sexes	
Totes les edats		Totes les edats	
2016	23.156,34	2011	22.899,35
2015	23.106,30	2010	22.790,20
2014	22.858,17	2009	22.511,47
2013	22.697,86	2008	21.883,42
2012	22.726,44		

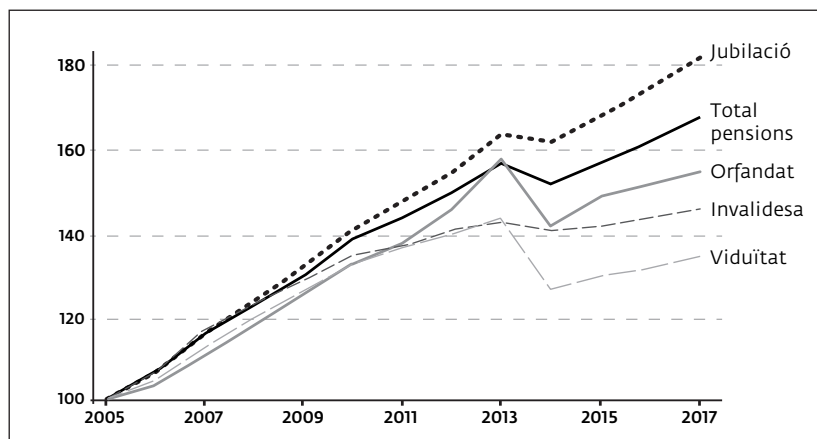
Font: INE

Aquests números converteixen la despesa en pensions en la partida més important dels pressupostos, que a més, no deixa de pujar. Des del 2002 s'ha més que duplicat: passant de 66.363 milions d'euros fins als gairebé 135.500 milions el 2016, quan es va situar en el 38,5% del total de la despesa pública. Expressat en valors monetaris, això vol dir que les pensions van ocupar gairebé 40 de cada 100 euros de gastats.

Malgrat que aquestes xifres puguin semblar desorbitades, aquell mateix any, set de cada deu jubilats van assegurar que només viuen d'aquests diners i pràcticament la meitat, el 45%, van admetre que els costa arribar a final de mes, segons van recollir la Fundació Edat&Vida i l'Obra Social La Caixa.

Gràfic 3. Augment de la despesa en pensions entre 2005 i 2017

[Índex base 2005=100]

Font: Seguretat Social. Gràfic publicat a El Confidencial, 14 de març de 2018.

El forat del Fons de Reserva o la guardiola de les pensions

Aquest augment constant de la despesa en pensions tensa un model que, a més, s'ha quedat sense la seva bombolla d'oxigen: el Fons de Reserva. La guardiola de les pensions, que ha permès seguir fent rodar l'engranatge del sistema els últims anys, encara no s'ha esgotat del tot però està sota mínims.

El motiu? Doncs que entre 2013 i 2016 l'executiu de Mariano Rajoy va haver de recórrer a aquesta via d'emergència i va acabar traient, en total, més de 50.000 milions d'euros d'un calaix que -en

principi- s'havia de mantenir intacte com a mínim una dècada més. Des de 2012 la xifra total de diners retirats d'aquest fons supera els 74.000 milions d'euros, segons l'últim informe del propi Fons de Reserva.

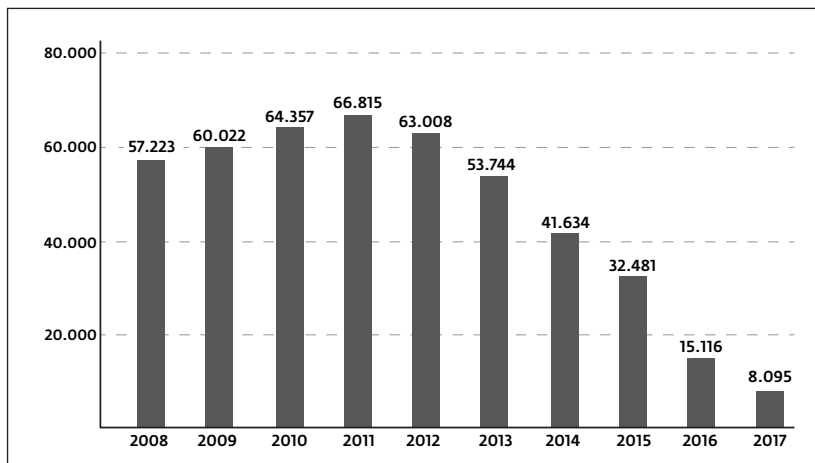
Aquesta guardiola especial es va crear l'any 2000, quan el sistema tenia superàvit. En aquell moment el govern espanyol va optar per reservar, a mode de calaix dels estalvis, els diners que es guanyaven de més per l'excés de cotitzacions amb l'objectiu de tenir-los disponibles més endavant, si el sistema ho requeria per desequilibris conjunturals.

Una operació que es va fer, clarament, pensant en la jubilació dels fills del baby boom: l'explosió de natalitat que va viure Espanya entre els anys seixanta i els principis dels setanta. En aquell moment, fa pràcticament dues dècades, l'administració ja preveia que el sistema arribaria a un punt crític d'aquí a uns anys, entre el 2025 i el 2030, moment en el qual aquesta generació començaria a retirar-se. És a dir, es va tenir en compte que la jubilació dels baby boomers representaria una allau sobtada de pensionistes al sistema que augurava desviaments importants entre ingressos i despeses. La realitat, però és que la crisi econòmica ha accelerat els esdeveniments i els desequilibris han arribat molt abans del previst.

El 2011, just abans que arribés la segona recessió econòmica a Espanya, la guardiola de les pensions havia aconseguit acumular 66.815 milions d'euros. Aquest va ser el punt més àlgid. Els diners que hi havia dipositats, a més, es reinvertien per obtenir-ne més beneficis, fet que ajudava a sumar anualment uns 2.000 milions d'euros extra a la guardiola des de 2008, segons les dades del ministeri de Treball.

La llei que regulava aquesta guardiola limitava també els diners que se'n podien retirar: màxim un 3% cada any. Però amb l'esclat de la bombolla immobiliària i la crisi, la urgència del moment va portar el govern del PP a retirar aquest topall durant els anys 2012, 2013 i 2014. Una decisió que van aplicar de nou els anys 2016 i el 2017.

Gràfic 4. Evolució dels recursos disponibles al Fons de Reserva de les pensions [milions €]

Font: Seguretat Social. Gràfic publicat a El Confidencial, 27 de novembre de 2017.

Sense aquest topall l'executiu podia utilitzar els diners del Fons de Reserva lliurement. I així ho van fer: van retirar efectiu de manera sistemàtica gairebé cada vegada que calia pagar les pagues extra de l'estiu i el Nadal.

Després del buidatge, ara només hi queden poc més de 8.000 milions que l'actual govern espanyol del PSOE intenta no escurar, tot i que sense gaire èxit: malgrat els crèdits de l'Estat i el Tresor, aquest setembre la ministra de Treball, Magdalena Valerio, va informar que torna a haver-hi manca d'efectiu. L'executiu haurà de tornar a ficar la mà al calaix per poder pagar totes les pagues extres de desembre als jubilats.

2. Les febleses del sistema

Baixada dels ingressos per la precarització i l'augment de pensionistes

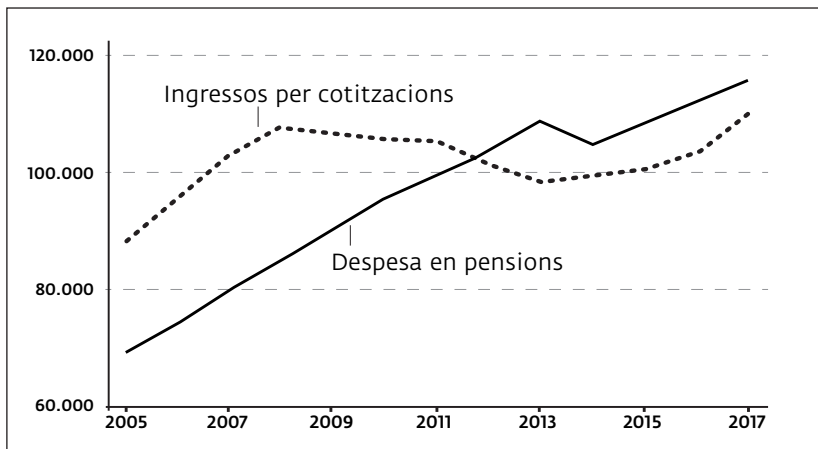
Les xifres recents i actuals evidencien que el model de pensions espanyol està en crisi. Però per què perilla el sistema? Hi ha diverses febleses que llasten aquest model però, sobretot, hi ha dos elements clau que han accentuat la inestabilitat i que ja s'han apuntat en el capítol anterior: la crisi econòmica i l'envelliment progressiu de la població.

El deteriorament del mercat laboral, l'augment de l'atur, els sous baixos, les feines a temps parcial i l'augment dels contractes temporals han fet que les arques de la Seguretat Social recaptin cada vegada menys diners.

D'una banda, el nombre total de treballadors va disminuir durant uns anys clau de la crisi i, de l'altra, l'ocupació que s'ha recuperat és, en general, tan precària que com a conseqüència, això també ha fet caure els ingressos per cotitzacions. Tot plegat, mentre al mateix temps cada dia se sumen més i més jubilats.

La baixada dels ingressos per cotitzacions que mostra el següent gràfic, juntament amb l'augment de la despesa, és una "fotografia" cabdal per entendre la situació i la tendència pel que fa a la sostenibilitat del sistema de pensions.

Gràfic 5. Ingressos per cotitzacions i despesa en pensions [milers €]

Font: Seguretat Social. Gràfic publicat a El Confidencial, 14 de març de 2018.

Gràfic 6. Evolució nombre d'afiliats des de l'inici de la crisi (de 2007 fins a setembre de 2018)

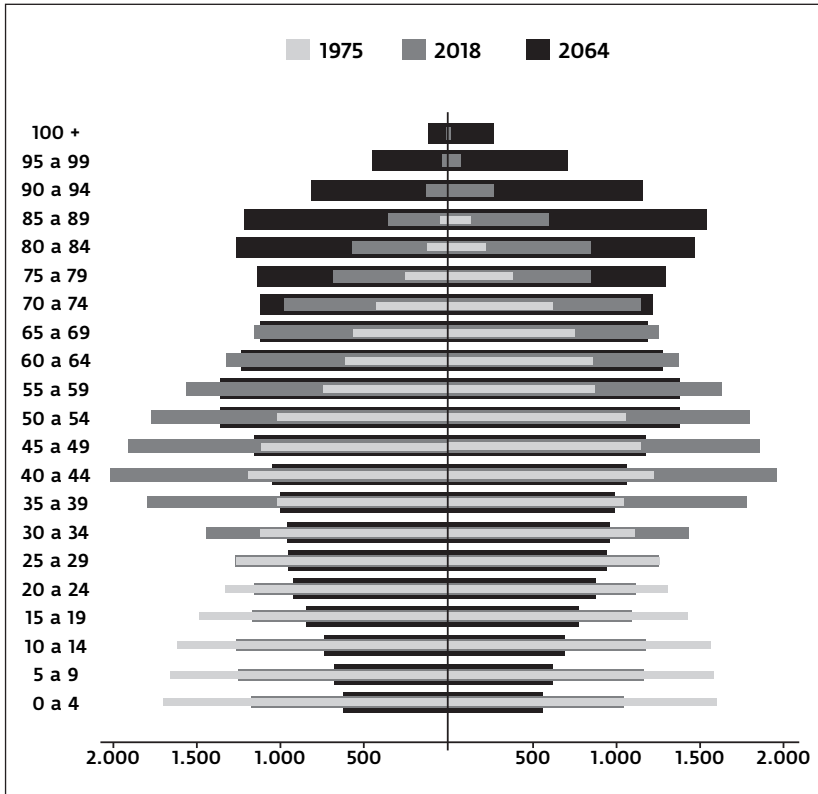

Font: Ministeri de Treball i Seguretat Social.

La relació entre els ingressos per cotitzacions i la despesa pressupostada per a pensions contributives deixa en un miratge la idea que el sistema sigui autosuficient. Aquesta és una de les principals febleses que arrossega el model els últims anys i que amenaça de perpetuar-se perquè les projeccions marquen que aquest problema tendeix a empitjorar.

A diferència del que passava fa quaranta anys enrera, el 1975, l'actual piràmide demogràfica constata que el gruix de persones adultes que es jubilaran els pròxims anys és més gran que el volum de nens i joves que entraran al mercat laboral. I les previsions de la Comissió Europea per a Espanya en el futur més pròxim accentuen encara més aquesta dinàmica: més treballadors que es jubilen per menys joves que entren al mercat laboral.

Gràfic 7. Les tres piràmides demogràfiques: 1975, 2018 i 2064
[milers de persones]

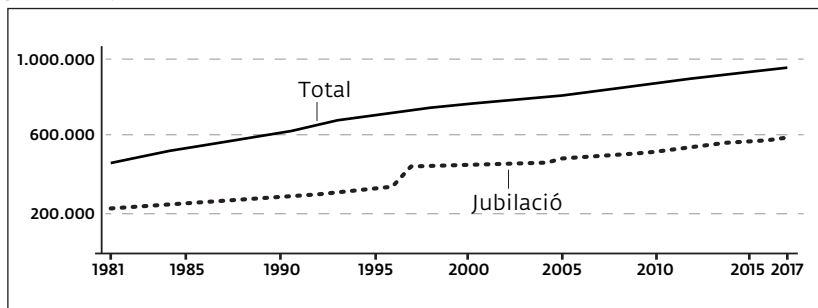

Font: INE

La piràmide demogràfica invertida és un risc difícil de capgirar i que desafia frontalment un sistema de prestacions com l'actual que es basa, com hem vist en apartats anteriors, en la solidaritat intergeneracional i empresarial (que també fan aportacions) i no en les aportacions individuals de cada treballador al sistema.

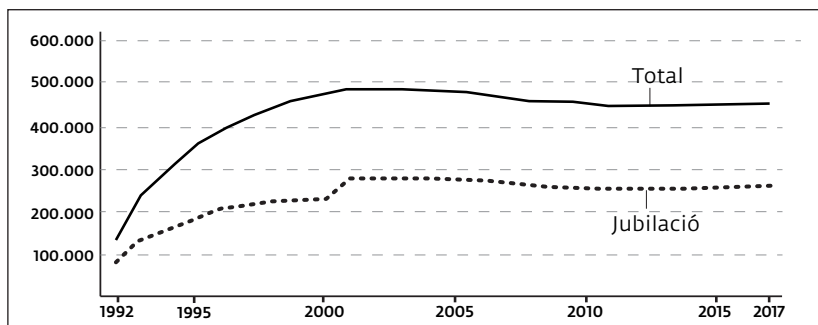
A aquest problema demogràfic, s'hi sumen molts altres factors. D'una banda, les dades mostren que aquests nous jubilats –l'any passat va tancar amb 582.725 pensions contributives més que fa cinc anys enrere i 1,2 milions més que en fa deu- també han cotitzat més i en millors condicions salarials que els seus antecessors, fet que fa que tinguin cada vegada una pensió contributiva de jubilació més elevada.

Gràfic 8. Evolució del nombre de pensions contributives (total i jubilació)

Font: Seguretat Social

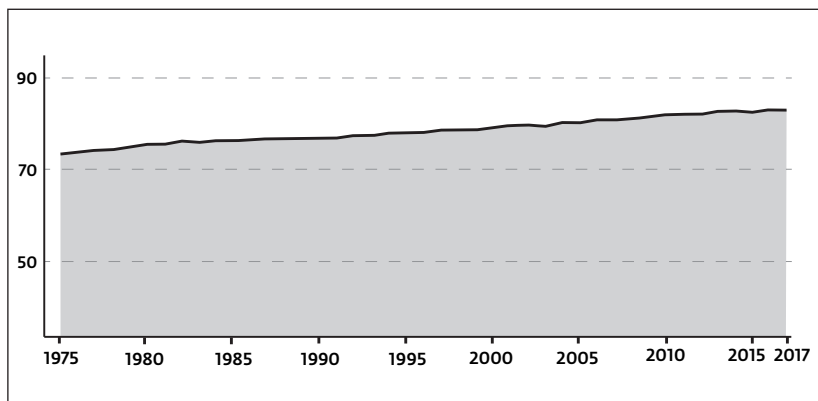
Gràfic 9. Evolució del nombre de pensions no contributives (total i jubilació)

Font: Seguretat Social

D'altra banda, l'esperança de vida dels ciutadans espanyols ha crescut sense interrupcions des dels anys noranta, fins a situar-se ara per sobre dels 83 anys. La radiografia completa, doncs, és clara: no només augmenta el ritme de jubilats que entren al sistema de pensions, sinó que els que ho fan tenen una prestació més alta i la cobren durant més temps.

Gràfic 10. Evolució de l'esperança de vida a Espanya [anys].

Font: INE

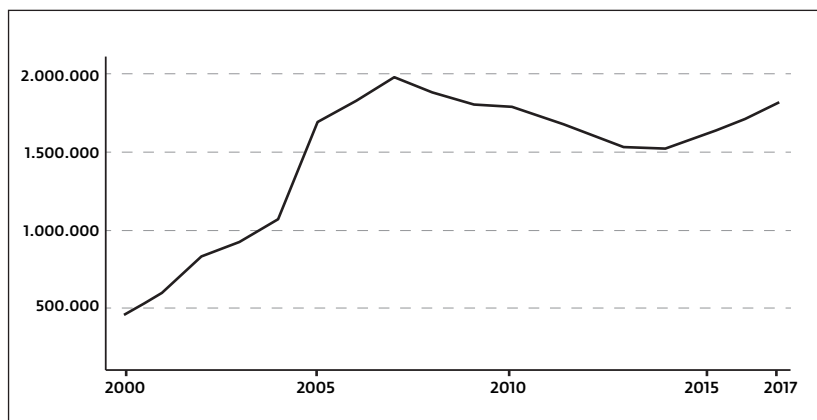
Històricament, per a mantenir la sostenibilitat del sistema de pensions eren necessaris una mica més de dos treballadors per cada pensionista. Ara mateix a Espanya hi ha 18,9 milions de treballadors actius (dades de setembre del ministeri de Treball i Seguretat Social) i uns 9,5 milions de pensionistes (dades a tancament d'any de 2017) això vol dir que la ràtio se situa en els 1,98 treballadors per cada pensionista.

Malgrat que la proporció històrica es manté també actualment, aquesta ràtio ha oscil·lat lleugera però perillosament durant la crisi. A més, els elements que s'han enumerat anteriorment (la precarització, els sous més baixos, l'augment de la temporalitat i la parcialitat...) alteren els paràmetres de mesura que s'havien considerat estables fins ara i, segons els economistes consultats, deixen en una incògnita quina és la millor proporció.

Així doncs, l'encaix entre la part baixa (els més joves) i la part alta (els més grans) de la piràmide demogràfica dels pròxims anys és una altra de les febleses evidents del sistema. L'Institut Nacional d'Estadística i l'Eurostat, l'oficina d'estadística comunitària, auguren que aquesta ràtio de treballadors per pensionista en la qual es basa el sistema caurà. Segons els seus informes, aquests organismes preveuen una davallada d'entre 5 i 7 milions de persones en edat de treballar d'aquí i fins al 2050. Si es confirma aquesta baixada, el problema de la sostenibilitat del sistema de pensions s'agreuaria.

Però no tothom ho veu igual. L'Autoritat Independent de Responsabilitat Fiscal, l'Airef, contradiu les dades oficials i manté, en un estudi propi recent, que lluny d'estancar-se o disminuir la població espanyola arribarà a estar entre els 51 i els 60 milions de ciutadans d'aquí a 30 anys: molts més dels 44 milions que preveu l'INE i els 49 que estima Brussel·les per a Espanya. L'Airef també concreta que l'augment es donarà, sobretot, en la franja en edat de treballar. A diferència dels altres organismes, l'autoritat fiscal confia que la natalitat i la immigració mantindran estable aquesta franja d'edat que les altres estadístiques desinflen.

Gràfic 11. Total de treballadors estrangers afiliats a la Seguretat Social en alta laboral (dades de tancament anual 2000-2017).

Font: Ministeri de Treball, Migracions i Seguretat Social.

L'Airef no és l'única que s'ha fixat en el fenomen migratori per solucionar el problema de les pensions a Espanya. En el seu últim estudi, el Fons Monetari Internacional també va posar aquesta qüestió sobre la taula. Després d'analitzar els possibles escenaris, l'FMI considera poc viable mantenir el sistema tal com està actualment perquè no seria sostenible, i tampoc veu possible retallar les pensions dràsticament fins als nivells que serien econòmicament tolerables per les dificultats socials que això suposaria. El que fa aquest organisme és anar per un camí intermedi. Proposa una baixada moderada de la despesa i alhora un augment de les cotitzacions. Segons aquesta hipòtesi, però, els ingressos del sistema haurien d'apujar molt, per a deixar igual els topalls màxims de pensió, fet que penalitzaria la contributivitat, tal

com admet el mateix FMI a l'informe. És a dir, que els que més aporten haurien de pagar més per seguir rebent, després el mateix topall de pensió.

És en aquest escenari on, a més, l'FMI calcula que farien falta uns 5,5 milions d'immigrants, un 12% de la població actual. És una proporció similar a la que es va acollir entre els anys 2000 i 2007. El fet que és que, un cop analitzats tots els factors que actuen com a vasos comunicants del sistema, la taxa de persones treballant hauria d'arribar a tocar del 80%.

En qualsevol cas, els diversos estudis que en fan referència parlen del fenomen migratori com a "força de treball", fet que suposa una tasca prèvia d'inclusió les polítiques d'inclusió i formació més adients per tal que la integració social sigui òptima i per tant, les seves cotitzacions al sistema sumin per a una millora de l'estat de les pensions.

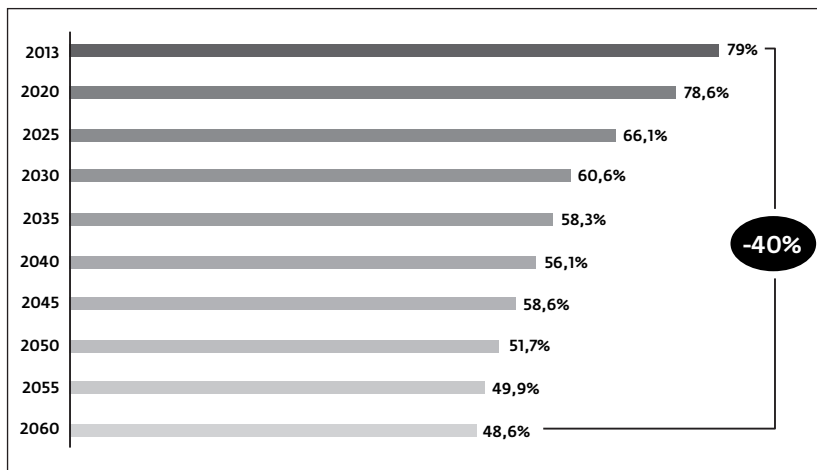
Les previsions amagades: una retallada de l'import de les pensions

El conjunt de factors enumerat fins ara (una piràmide demogràfica invertida en contra, una baixada dels ingressos per cotitzacions per la precarització, un augment de les pensions i dels imports mitjans durant més temps) podria provocar que les pròximes generacions vegin desaparèixer bona part d'aquesta prestació de jubilació.

Aquesta és, si més no, la conclusió que n'extreu la Comissió Europea, que calcula que els joves d'ara podrien acabar cobrant com a pensió menys de la meitat del seu sou. És la previsió que s'amaga darrere de l'Informe *The 2015 ageing report*, que s'ha elaborat a partir de les dades que ha facilitat a Brussel·les el propi govern espanyol.

Aquest estudi europeu revela que la taxa de substitució de les pensions, és a dir, el percentatge de sou que es manté com a retribució a la pensió, baixarà del 79% que hi havia el 2013 fins al 60% el 2030 i caurà fins al 48,6% per als que es jubilin el 2060. Es tracta d'una davallada del 40%.

Gràfic 12. Evolució de la taxa de reposició

Font: Elaboració pròpia. A partir del 2020, projeccions del govern espanyol i la CE.

D'aquesta manera, algú que cobrava com a salari l'import mitjà a Espanya, que se situa al voltant dels 1.650 euros bruts al mes (23.100 a l'any) passaria a percebre 990 euros bruts de pensió si es jubila el 2030 i només 802 euros bruts si li toca retirar-se el 2060.

Sense tenir en compte el nivell de vida ni l'evolució dels preus d'aquí a 10 o 40 anys vista, sembla evident que una retallada d'aquestes dimensions alteraria clarament a pitjor les garanties socials i el dret a viure dignament dels col·lectius més vulnerables, fet que provocaria una cronificació de la pobresa de la qual sortir-ne es podria convertir en una espiral impossible.

Gairebé una dècada de solucions improvisades

La precipitació d'aquestes xifres va començar a alarmar l'administració pública a mesura que avançava la crisi. Tot i això, no es va prendre cap decisió contundent respecte del sistema de pensions fins al 2011. És en aquest moment que el govern espanyol, aleshores liderat pel PSOE i amb José Luis Rodríguez Zapatero al capdavant, fa la primera passa endavant congelant les pensions i anunciant la primera reforma. El canvi va fer-se amb dos pilars bàsics. D'una banda el govern espanyol va elevar l'edat de jubilació dels 65 als 67 anys. Una pujada que es va plantejar com a gradual però constant, fins al 2027, per no perjudicar els treballadors en actius més grans que ja havien planificat la seva

vida laboral amb un horitzó de jubilació els 65 anys. El canvi, també recollia que podien mantenir l'edat de jubilació els 65 anys aquells treballadors que acreditessin 38 anys i 6 mesos de cotització, penalitzant i desincentivant les jubilacions anticipades.

D'altra banda, la reforma de Zapatero plantejava un enduriment de les condicions per a calcular l'import definitiu de les pagues. Així, la pensió contributiva de jubilació va passar a calcular-se a partir del còmput dels darrers 25 anys de la vida laboral i només permet cobrar el 100% a aquelles persones que hagin cotitzat durant 37 anys com a mínim.

Amb el canvi de govern, el Partit Popular va decidir, el 2013, tornar a reformular el sistema. Aquesta vegada, el govern liderat per Mariano Rajoy (ajudat per un comitè d'experts designat per treballar en aquesta qüestió) va tirar endavant una segona reforma de les pensions que també es pot resumir en dos elements clau. En primer lloc, va decidir desvincular la revalorització de les pensions de l'Índex de Preus al Consum (IPC). És a dir, aquestes prestacions van deixar de pujar al mateix ritme que pujaven els preus (fet que garantia que els jubilats no perdessin poder adquisitiu) i la seva evolució va quedar sotmesa a un nou índex de revalorització que variava en funció de la situació financera de l'Estat. D'aquesta manera, si la Seguretat Social es trobava en dèficit, el govern espanyol podia limitar l'augment de les pensions a només un 0,25%, una taxa suficient per poder anunciar que no quedaven congelades.

L'altre gran canvi de la reforma del 2013 va consistir a establir un nou factor de sostenibilitat a través del qual el càlcul de l'import de les pensions s'establiria, entre d'altres, en funció de l'esperança de vida a partir dels 67 anys dels ciutadans espanyols. Una variable que, a més, seria revisable cada cinc anys amb les dades d'evolució demogràfica.

Aquesta reforma va provocar la indignació dels pensionistes, que va sortir al carrer en massa per protestar per la pèrdua de poder adquisitiu que podia suposar les noves maneres de calcular les pensions. Els jubilats van considerar que les reformes (en especial la del partit popular però també l'anterior socialista) eren una amenaça directa cap a les seves butxaques perquè suposaven l'empobriment dels més grans que, alhora -en plena crisi- estaven suportant en molts casos el pes financer de famílies senceres.

La pressió social, a la qual també hi van sumar els sindicats i les noves plataformes en favor dels drets socials sorgides durant la crisi, va portar al PSOE a prometre que derogaria els canvis fets pel PP

quan tornés al govern. Una de les propostes principals dels socialistes durant l'hivern passat va ser la posada en marxa d'un impost a la banca que permetés sostenir el sistema.

Així, després de la moció de censura a Mariano Rajoy, la primavera passada, el govern de Pedro Sánchez va començar a treballar, efectivament, en desfer la reforma de les pensions del 2013.

Al juliol, van anunciar un paquet de mesures on s'inclouïa la creació de l'anomenada taxa Google, un impost que preveu un cànon digital (que té l'origen en una proposta europea) del 3% sobre la facturació de les grans empreses de serveis digitals que superin els 50 milions en vendes al territori comunitari. Molts economistes van veure aquesta mesura com una possible via per a generar més ingressos a les arques públiques amb els quals poder fer front al pagament de les pensions.

Ja a l'agost, el Congrés va centrar el debat en la promesa electoral de Sánchez i, al setembre –després de mesos encallats a la comissió del Pacte de Toledo– la majoria dels partits van anunciar un principi d'acord que implicava tornar a vincular les pensions a l'IPC, als preus, tal com es feia fins al 2013, abans de la reforma del PP. El text, aprovat per la comissió del Pacte de Toledo, deixa en l'aire, però, alguns punts amb un redactat ambigu que diu literalment que la revalorització de les pensions s'ha de fer "d'acord amb l'IPC real", fet que alguns partits interpreten com una porta oberta a nous canvis o a altres factors de càlcul diferents.

Aquest és el darrer canvi substancial del sistema, però poc abans de la moció, el govern del PP també havia flirtejat amb la idea de permetre un càlcul voluntari a partir de les cotitzacions acumulades i s'havia mostrat receptiu a certs debats, com ara ajornar l'entrada en vigor del factor de sostenibilitat (que en principi s'havia de posar en marxa el 2019) per aconseguir suports per tirar endavant els pressupostos amb el PNB.

Durant tots aquest estira-i-arrotonsa de reformes i contrareformes, els dos partits majoritaris s'han acusat mútuament de perjudicar el sistema de pensions i s'han presentat com l'única via de solució duradora. Una estratègia que els ha servit per captar vots d'una i l'altra banda d'un col·lectiu, els pensionistes, molt mobilitzats políticament i que, tal com explica el politòleg Jordi Muñoz (en un article al monogràfic especial *Cobraràs la pensió?*, publicat pel Diari ARA el desembre de 2016) centra el seu vot, precisament, en aquests dos grans partits.

Segons Muñoz, malgrat la intensitat de la crisi i l'auge dels nous partits, "la gent gran ha mantingut els seus patrons de vot bàsicament estables". Així, aquest politòleg ha analitzat que mentre que els nous partits (i especialment Podem i a Catalunya, la CUP) avancen gràcies als vots els més joves, els "vells partits mantenen uns nivells de suport molt elevats entre la població d'edat més avançada". Muñoz assegura que, segons les dades d'intenció de vot del Centre d'Investigacions Sociològiques, el CIS, "el PP no passa del 8,5% entre els menors de 25 anys, i supera el 33% entre els majors de 65". "El PSOE manté un patró similar: es queda per sota del 10% fins als 34 anys, i supera el 20% a partir dels 50", apunta.

Gràcies a aquestes enquestes els partits polítics també saben que els votants majors de 65 anys són la franja d'edat que menys abstencions registren. Segons Muñoz, això pot explicar-se per dos motius: d'una banda perquè l'increment de l'esperança de vida ha fet que els més grans de 65 anys siguin, cada cop més, sectors plenament actius socialment; i de l'altra, perquè ha anat arribant als 65 anys la generació dels nascuts al voltant del 1950, "que van viure en la seva joventut els intensos anys del tardofranquisme". L'anàlisi de Muñoz conclou que "aquesta generació ha estat, des de llavors, més implicada en política que les que la van precedir i també que les més joves". "Avui, de fet, els més grans de 65 anys representen al voltant del 25% del cens electoral, però atesos els seus baixos nivells d'abstenció, entre els votants efectius superen el 30%", assenyala aquest politòleg.

Així doncs, les decisions dels partits pel que fa a les polítiques socials i econòmiques no han estat alienes a la pressió social d'aquest col·lectiu. Però tot i això, aquesta evolució a batzegades dels canvis en el sistema de pensions no ha ofert, en cap dels dos casos, una solució duradora. A més, aquest escenari de dubtes i improvisacions també ha posat en entredit l'efectivitat de la comissió del Pacte de Toledo. Aquest grup es va crear el 1995 com a solució a l'anterior gran crisi del sistema. Els grups parlamentaris d'aquell moment van acordar la creació d'aquesta comissió amb l'objectiu de deslligar les pensions de les batalles partidistes i de l'alternança de governs i fer recomanacions útils per al sistema.

Davant d'aquesta sensació d'improvisació generalitzada, la Federació d'Associacions de Gent Gran de Catalunya, la FATEC, juntament amb l'Associació Grup d'Opinió GENT GRAN van agafar la paraula al juny d'aquest any per reclamar a les autoritats polítiques més responsabilitat. Els grups de treball d'ambdues associacions van elaborar

un conjunt de demandes amb l'objectiu que l'envelliment que apunten totes les piràmides i estadístiques demogràfiques no es tracti com un "problema" sinó com una "solució". Aquest col·lectiu va reclamar explícitament que aquesta nova realitat s'analitzi de manera global i integrant a més la resta de generacions al debat.

Així doncs, les respectives taules de treball van reclamar les polítiques actives necessàries per garantir una cartera de serveis mínima que assegurin a la ciutadania els drets socials bàsics, una formació continuada per arribar a la vellesa amb les capacitats socials productives adequades, el desenvolupament de les polítiques econòmiques i socials i fiscals per cobrir tot el cicle de la vida així com reforçar les polítiques de prevenció per garantir un envelliment saludable.

3. Pensions i bretxa de gènere

Un sistema que perpetua les diferències

El fet que el sistema de pensions espanyol estigui basat en un model de repartiment de les cotitzacions que s'han generat durant la vida laboral fa que esdevingui un reflex del mercat de treball. El càlcul de la pensió contributiva, que, com hem vist, es determina bàsicament en funció dels anys que s'ha treballat donat d'alta a la seguretat social i el sou que s'ha percebut fa que la bretxa de gènere es perpetui també durant la vellesa.

Per tant, tal com descriuen les acadèmiques Mercedes Ayuso i Elisa Chuliá en el seu informe per a l'Institut BBVA de principis d'aquest any, el problema no es desprèn d'un sistema de pensions "formalment discriminatori", sinó de les fortíssimes diferències que encara existeixen al mercat laboral.

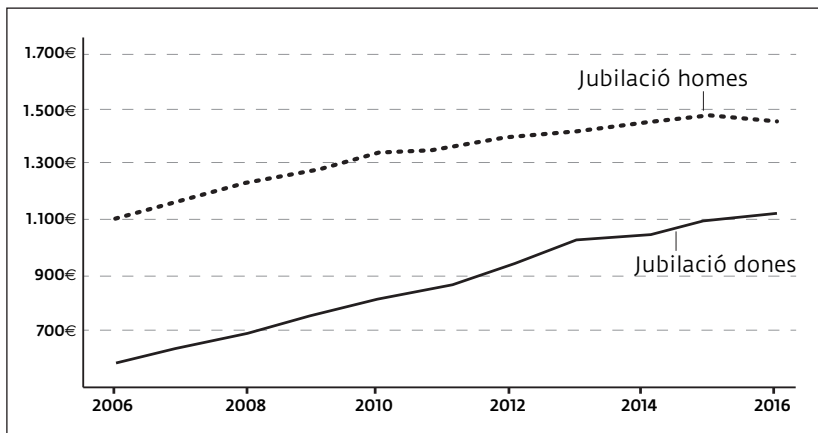
Les dones cobren de mitjana un 34% menys de pensió que els homes, segons les dades recollides per Ayuso i Chuliá, per dos motius principals: perquè les dones pensionistes actuals, generalment -en la majoria de casos per qüestions socioculturals-, van treballar menys anys que els homes i en feines pitjors i, per tant, més mal retribuïdes.

Com a conseqüència, a l'hora de fer el canvi del mercat laboral al sistema de pensions, aquestes dones tenen menys anys cotitzats i menys aportacions, fet que les condemna directament a cobrar menys que els homes i en molts casos, fins i tot, queden fora del sistema perquè no han cotitzat els 15 anys mínims (l'anomenat *període de*

carència) que calen per accedir a una pensió contributiva. D'aquesta manera, el període de carència s'ha convertit, en un dels elements del sistema que més perpetua aquesta bretxa salarial entre homes i dones també a partir dels 65 anys. En altres països, com Alemanya, aquest període per accedir a les pensions contributives se situa al cap de 5 anys de cotització, tal com recorden Ayuso i Chuliá al seu informe, fet que permet que hi hagi moltes més dones dins del sistema que no pas a Espanya, encara que en molts casos tinguin pensions molt més baixes.

Les diferències són evidents, però aquestes dues expertes independents també remarquen que, tal com passa al mercat de treball, el desavantatge de les dones en el terreny de les pensions tendeix a retallar-se. De fet, segons les últimes dades segregades per sexe, entre 2006 i 2016 la bretxa de gènere a les pensions contributives s'ha reduït del 47% fins al 22,5%. Això es nota clarament en termes monetaris: el 2006 la pensió mitjana dels homes era de 1.108 euros i la de les dones 591 euros; deu anys més tard les pensions masculines eren de 1.458 euros de mitjana i les femenines arribaven als 1.130 euros.

Gràfic 13. Evolució import mitjà altes de jubilació entre homes i dones

Font: Alaminos y Ayuso (2018), a partir dels Anuaris d'Estadístiques del Ministeri de Treball i Seguretat Social.

Aquesta reducció gradual és fruit, segons l'informe, al fet que a partir de la dècada dels 80 les dones es van anar incorporant al mercat laboral en totes les franges d'edat. L'informe d'Ayuso i Chuliá constata com

la presència de les dones al mercat laboral s'ha incrementat des de la dècada dels 70, amb més volum de dones cotitzant i durant més anys al llarg de la seva vida activa.

L'altre punt positiu que destaquen aquestes dues investigadores és que la bretxa mitjana que encara persisteix, del 34%, se situa per sota de la mitjana europea, que frega el 40%. Tot i això, les diferències entre el que perceben homes i dones varia en funció de l'indicador que es té en compte per fer els càlculs. D'aquesta manera, si es té en compte l'indicador de bretxa de gènere entre pensionistes, Espanya queda per sota d'Alemanya (45%), Holanda (42%), el Regne Unit (40%), Àustria (39%) o França (36%).

En canvi, si el que es té en compte és el total de la població per sobre dels 65 anys (i no només aquella que percep una pensió) aleshores la situació entre homes i dones s'agreuja considerablement i la bretxa entre el que percep cada grup entre els 65 i els 79 anys s'amplia fins al 52%, segons els càlculs d'Ayuso i Chuliá. Aquest percentatge sí que és clarament superior a la mitjana europea.

El motiu és el que ja s'ha esmentat: actualment encara hi ha moltes dones que no tenen accés a una pensió contributiva pròpia perquè no van cotitzar, en el seu moment els anys necessaris, o bé perquè encara no han accedit a una pensió de viduïtat, perquè continuen casades o bé perquè mai van tenir aquest estat civil. Així, tot i que la pensió contributiva de viduïtat fa d'"element equalitzador" (tal com apunten Tinios, Bettio i Betti, 2015) això només passa en les dones casades, fet que provoca que el sistema perdi el seu principal factor equitatiu entre homes i dones quan elles no compten amb aquest estat civil (Alaminos, 2017).

El sindicat CCOO de Catalunya, eleva aquesta bretxa actual en les pensions d'homes i dones fins al 40% a casa nostra i remarca que aquesta diferència no només es dona en les pensions de jubilació sinó que passa en el conjunt de les prestacions de la Seguretat Social, per exemple amb l'atur. L'anàlisi d'aquest sindicat, titulat *Les pensions també pateixen de bretxa?* (maig de 2018), posa de relleu que tot i que les dones són el 51% de les titulars reconegudes per la Seguretat Social, més de la meitat tenen pensions de viduïtat, és a dir que responen a la cotització que va fer en vida un tercer, el seu espòs. Segons les dades extretes per la secretaria de Dones, Diversitats i Polítiques LGTBI d'aquesta organització sindical, només un 37,7% de les dones pensionistes ho són pel fet d'haver cotitzat en primera persona.

De la mateixa manera, segons les dades de l'Imsero recollides per l'informe, les dones estan sobrerrepresentades pel que fa al nombre de pensions no contributives. Tres de cada quatre pensions d'aquest tipus van a parar a una dona, amb un import mitjà de 354 euros mensuals per persona i amb pensions d'invalidesa que tampoc arriben als 400 euros mensuals.

És, per tant, una altra bretxa dins de les diferències globals que pateixen les dones, que deixa la majoria de pensions no contributives molt lluny del Salari Mínim Interprofessional, i que tal com ressalta CCOO "condemnen moltes dones a la pobresa".

Què penalitza les dones al mercat de treball?

Aquesta organització assenyala un altre factor que està ajudant a reduir la bretxa entre homes i dones en la jubilació. El sindicat apunta que la retallada de les diferències s'està fent actualment a la baixa, per la caiguda dels salaris dels homes arran de la crisi.

Per això destaquen que calen mesures per "compensar aquesta vida laboral diferent de les dones pel que fa a l'accés a les feines menys valorades, la penalització que suposen la parcialitat, la temporalitat, la feminització de la conciliació i la bretxa salarial" que es manté actualment al mercat laboral al 26% a Catalunya segons l'últim estudi de la Generalitat, presentat el 2017 segons dades de 2014. Traduït a diners això vol dir que ells cobren de mitjana 7.000 euros més a l'any que elles. Una xifra que el 2014, doncs, va superar fins i tot els nivells del 2008, quan la diferència de salaris se situava una mica per sobre del 24%.

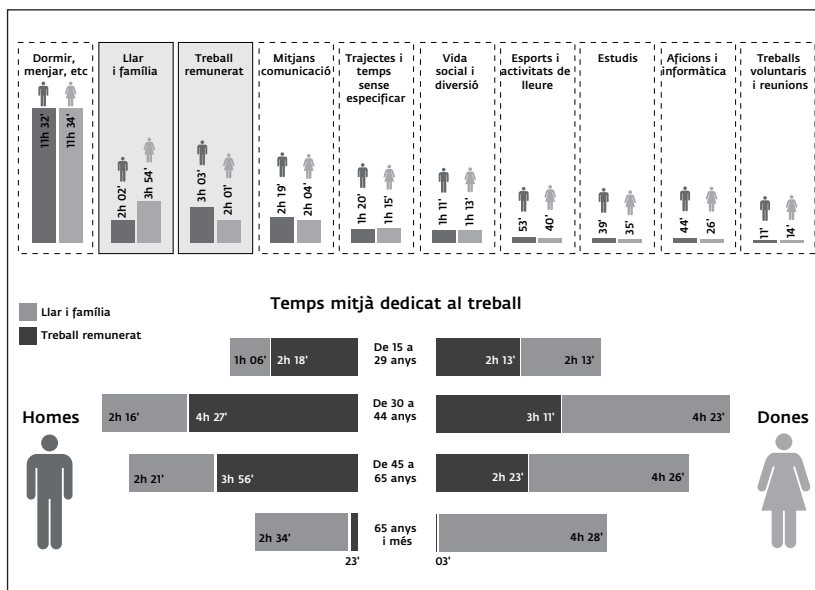
Què més penalitza a les dones en el mercat de treball? Doncs a banda de la infravaloració econòmica evident de les feines fetes per dones (que es nota encara més en els salaris més baixos), també són font de diferències laborals la manca de dones en llocs directius –i per tant amb salaris més alts– i el repartiment de la conciliació: des de la maternitat fins a les tasques de la llar.

És a dir, la bretxa i les xifres actuals de les dones al mercat de treball tenen una explicació social. Segons les dades recollides per la Cambra de Comerç de Barcelona l'any passat, les dones catalanes sumarien de mitjana 2.759 euros addicionals al seu sou si les tasques de la llar es repartissin de forma igualitària (i per tant elles poguessin destinar més hores a feines laborals remunerades).

L'estudi *Quantificació econòmica del treball domèstic i de la cura de persones no remunerat a Catalunya* (que recull hàbits i dades dels anys 2010 i 2011) constata que les dones dediquen gairebé dues hores (1 hora i 52 minuts) més al dia a les tasques de casa que no pas els homes. Ells, en canvi, dediquen 1 hora més al dia a la feina remunerada que elles. L'estudi és contundent i conclou que quan hi ha nens petits, menors de 10 anys, "es perpetua el model tradicional de repartiment" de les tasques, sobretot quan la dona té una franja d'edat compresa entre els 30 i els 44 anys.

Mentre que elles, a partir dels 30 dupliquen el temps dedicat a les tasques familiars, ells dupliquen el temps dedicat a la feina.

Gràfic 14. Activitats en un dia mitjà. En hores i minuts per dia i sexe. Població major de 16 anys (anys 2010-2011)

Font: Informe Cambra de Comerç de Barcelona, elaborat per Ester Utrilla i publicat al diari Ara, 16 de febrer de 2017.

A les diferències econòmiques, doncs, que s'evidencien en els salaris directes, també hi ha altres diferències d'índole social però amb efectes sobre els ingressos que les dones arrosseguen durant la vida laboral i després es perpetuen en el sistema de pensions.

4. Què hi diuen els principals actors i els experts?

El moment actual pel qual passa el sistema de pensions (després d'una crisi econòmica, la caiguda dels ingressos fruit de la precarietat, una situació demogràfica adversa, dues reformes infructuoses i una nova tornada al punt inicial vinculant les pensions un altre cop a l'evolució dels preus) exigeix un repàs també de les posicions de cada un dels actors que participen d'aquest acord social. Aquest apartat pretén recollir de manera molt resumida els posicionaments de cada una de les parts i les aportacions d'alguns experts destacats a la qüestió de les pensions.

La patronal

Són, juntament amb els sindicats, un agent clau per a la negociació i la definició d'un pla estratègic a llarg termini que garanteixi el futur de les pensions. Després de mesos de reclamar que les pensions (com els salaris) es vinculin d'alguna manera a les fluctuacions de l'economia, ara els representants dels empresaris no semblen oposar-se a tornar a lligar les pensions amb l'Índex de Preus al Consum, l'IPC, sempre que paral·lelament s'articulin mesures que garanteixin que el sistema és compatible amb la bona marxa de les empreses.

Els sindicats

Es tracta de l'altra gran pota del diàleg social. Tot i que els darrers mesos s'han conformat en algunes ocasions amb pujades més tímides de les pensions, pel context de crisi i la no sostenibilitat del sistema, els sindicats s'han posicionat sempre a favor que els pensionistes no perdin poder adquisitiu, és a dir, a mantenir la revalorització de les prestacions contributives de jubilació vinculades als preus. Això sí, han explicitat també que calen més reformes per garantir que el sistema no augmentarà les seves fissures i els pagaments es podran seguir fent sense posar en risc de fallida el sistema.

Govern espanyol

Després de promoure el canvi per tombar la reforma de 2013 i tornar a vincular les pensions a l'IPC, ara el govern de Pedro Sánchez es mou entre la voluntat de garantir l'augment de les pensions i els recels que desperta això entre el principal partit de l'oposició, el Partit Popular i les exigències dels organismes internacionals. Després de fer

marxa enrere amb la reforma del PP, ara el ministeri de Treball, amb Magdalena Valerio al capdavant ha deixat un temps de treva perquè el diàleg social avanci cap a una solució de consens.

Organismes internacionals

Els darrers mesos el més actiu (i crític) ha estat el Fons Monetari Internacional. Després de diversos informes on constata la feblesa del sistema de pensions a Espanya, l'FMI va pronunciar-se aquest mateix octubre passat sobre la idea de tornar a vincular les pensions a l'IPC. Aquest organisme internacional va aconsellar a l'executiu espanyol, "les recomanacions del Pacte de Toledo consistents en tornar a vincular l'augment de les pensions a un indicador del poder adquisitiu no haurien de traduir-se en mesures legislatives que no formin part d'un paquet integral" de mesures. L'FMI va destacar al seu informe anual d'evolució de l'economia que tornar a revalorar les pensions amb la inflació suposaria que, des d'ara i fins al 2050, el govern hauria de destinar un altre 3% o 4% del PIB addicional (uns 40.000 milions d'euros) a la despesa en pensions.

Eleva els ingressos és, segons aquest organisme, un element fonamental per mantenir l'estabilitat del sistema i per això fa una crida a aconseguir implementar mesures en aquesta línia.

Els col·lectius socials

Tot i la defensa aferrissada dels diferents col·lectius socials de pensionistes per a garantir una pujada de les pensions que mantingués el poder adquisitiu, ara, el gir inesperat cap a vinculació amb l'IPC també ha generat recels entre els grans moviments, com la Marea Pensionista, que no està del tot satisfeta amb el preacord del Pacte de Toledo, que van qualificar d'"ambigu". El portaveu de la coordinadora estatal en defensa de les pensions, Domiciano Sandoval, va deixar clar en unes declaracions al Diari ARA posteriors a l'anunci del preacord que "hi ha molt de postureig polític". "Ja veurem què passa; l'Estat ja va deixar clar que serà impossible si no es tenen en compte altres paràmetres", va subratllar Sandoval en les seves declaracions publicades el dia 30 de setembre.

El debat és tan tens que la pressió social dels pensionistes sobre el Govern s'ha arribat a entendre, des d'alguns sectors acadèmics com una falta de solidaritat intergeneracional dels pensionistes actuals. Alguns economistes consultats asseguren que el fet que els

pensionistes no vulguin perdre "ni una mica" de poder adquisitiu condemna les generacions futures a tenir un sistema encara més dèbil que l'actual.

Els economistes experts en pensions

El debat entre els economistes és molt més antic, i profund, i sobrepassa l'esfera de l'actualitat més immediata. Entre els que millor coneixen el sistema de pensions hi ha hagut defensors i detractors de les diferents reformes i veus crítiques, com la de l'economista de la Universitat Complutense de Madrid, Santos Ruesga, que va ser l'únic expert de la comissió formada pel PP que va votar en contra dels canvis introduïts al sistema el 2013.

El cert és que fins ara, el govern espanyol només s'ha limitat a retocar alguns dels paràmetres del sistema, però no s'ha atrevit a redefinir el model sencer. Uns canvis superficials que, tal com ha expressat diverses vegades, per a l'economista Miquel Puig "són canvis insuficients".

El catedràtic d'Economia aplicada de la UAB, Josep Oliver també veu que amb pedaços a curt termini difícilment s'atacaran els problemes de base. Oliver veu preocupant el ritme amb el que s'ha buidat la guardiola de les pensions, a raó d'uns 20.000 milions a l'any i considera que amb una falta de liquiditat a aquests nivells "fins i tot creant nous impostos seria complicat cobrir aquesta quantitat". A finals del 2016, Oliver vaticinava (Diari ARA, desembre 2016) que, en funció dels moviments polítics, una de les possibles reformes que es podria produir seria la d'apartar del sistema algunes de les prestacions com les de viduïtat i les d'orfandat, per a acabar finançant-les per altres vies.

Puig, en canvi, va considerar ja aleshores que "apujar impostos seria fer-se trampes al solitari: ja no tindríem un model de repartiment, sinó una altra cosa", advertia aquest economista que recordava també que destinant impostos a les pensions, el sistema deixaria de ser sostenible per si mateix, tal com s'ha mantingut –malgrat tots els estralls– fins ara.

Ruesga va molt més enllà i promou directament un canvi més radical. Aquest economista de la Complutense manté que el discurs que la sostenibilitat només és possible rebaixant pensions és "una mentida molt hàbil" que els polítics han intentat traslladar i fins i tot una part dels pensionistes ha assumit com a certa.

Aquest debat de fons sobre el model, s'intercala amb les opinions més pragmàtiques, com la de l'investigador i professor d'Economia de la UPF, José García-Montalvo, que ha assegurat en diverses entrevistes que un canvi de model és, ara per ara, inviable (Diari ARA, desembre 2016).

Per a García-Montalvo, un canvi tan radical ha de venir acompanyat del clima polític adient i considera que se seguiran modificant simplement els paràmetres com ara l'edat de jubilació o la quantitat de diners a percebre per veure si això millora la sostenibilitat del sistema.

Ahora aquest economista també és crític amb la pujada d'impostos perquè, tot i que en teoria s'aconsegueixen més ingressos, l'augment fiscal té un impacte sobre el consum i també, a la llarga sobre el mercat laboral. El que més preocupa a García-Montalvo és la bretxa sistemàtica i permanent entre el que s'ingressa i el que es gasta en pensions.

En canvi, la catedràtica emèrita d'economia aplicada de la UAB, Miren Etxezarreta, assenyalava, ja el 2016 (en una entrevista al Diari Ara) a la banca com la gran beneficiada pel debat de les pensions. Etxezarreta no nega el problema de la sostenibilitat però assenyalava alguns indicadors, com el de la productivitat, que podrien ajudar a millorar la situació. "Hi ha més jubilats però el que no diuen es que també hi ha més a repartir", assegura aquesta economista, que destaca que el problema és de repartiment de la riquesa no pas de finançament.

Etxezarreta considera que no hi hauria d'haver cap problema per finançar les pensions amb impostos i que una part d'aquests sortis sin directament d'un augment de la càrrega fiscal a les empreses, "en funció dels seus beneficis". Malgrat tot, també apunta que la millor manera seria que les companyies comencessin a apujar els salaris per recuperar els nivells de cotitzacions adients.

Finalment, com passava en el cas dels col·lectius socials, la decisió de tornar a vincular les pensions a l'IPC tampoc satisfà el món acadèmic. Per al catedràtic de la UPF i exconseller del Banc d'Espanya, Guillem López Casanovas, tornar a referenciar les prestacions a l'evolució dels preus no resol el problema de fons. En declaracions al Diari ARA, a finals d'aquest mes de setembre, López Casanovas va assegurar que el Pacte de Toledo "no ha fet res per implementar mesures per reduir el dèficit del sistema, que és de 19.000 milions d'euros anuals". Aquest economista recorda que el govern espanyol diu que

podria "prendre mesures per estalviar fins a 9.000 milions, però no les està prenent, i tot i això només serviria per reduir el dèficit a la meitat".

El també professor d'Economia de la UPF, Sergi Jiménez, hi coincideix i considera que el darrer acord del Pacte de Toledo "és clarament un moviment polític sense cap justificació amb les finances del sistema". Per a Jiménez, d'aquesta manera "llancen la pilota endavant a veure què passa", assegura, i manté que qualsevol canvi s'hauria hagut d'incloure en un sistema de finançament que garantís la solidesa del model perquè, segons apunten tant Jiménez com López Casanovas, els 19.000 milions anuals de dèficit del sistema de les pensions "són una bola de neu espectacular que la política deixa en mans futures".

Fins i tot la secretaria d'Estat de la Seguretat Social, que ara té Octavio Granado al capdavant, va assegurar a finals de setembre que el sistema, malgrat els canvis, només té la solució garantida per als pròxims deu anys i que després "s'haurà de tornar a repensar".

5. El negoci dels plans de pensions privats

La problemàtica sobre la sostenibilitat del model de pensions i la insistència per part d'alguns organismes i partits polítics ha reobert, de ja fa uns anys, el debat sobre la necessitat dels plans de pensions privats. Una opció que molts sindicats i col·lectius socials qualifiquen com la privatització d'un sistema que hauria d'estar a mans i únicament gestionat (a banda de garantir) per l'Estat del Benestar.

Segui com sigui, el sector privat no ha passat per alt aquesta oportunitat de negoci i ha redoblat els seus esforços per captar o fidelitzar clients a través d'aquests productes. La banca i les asseguradores també s'han mobilitzat per oferir més opcions de plans de pensió privats que mai i els resultats –recollits pel Diari ARA a partir de dades del sector el desembre de 2016– són contundents: en només tres anys, l'estalvi mitjà de cada pla de pensions privat que hi ha a Espanya ha augmentat un 32%, dels 6.519 euros per estalviador el 2012 fins als 8.635 euros el 2015 (Diari ARA, desembre 2016).

A Catalunya la preocupació dels ciutadans per la seva pensió encara és més evident. Segons els mateixos càlculs, aquí l'estalvi mitjà ha pujat un 19% en un sol any (passant dels 8.085 als 9.612 euros el 2016). Si s'amplia el focus de l'anàlisi, des de 2012 l'augment arriba al 34%. Catalunya és, a més, líder en l'estadística de plans individuals de pensions en nombre d'estalviadors: El 2016 es van comptabilitzar més

d'un milió i mig de catalans que ja tenien diners en un fons al qual podran recórrer quan es jubilin.

Malgrat això, Catalunya i Espanya estan molt per darrere d'altres països pel que fa a la previsió dels plans de pensió. Segons les dades de la banca extretes per l'ARA, el 2016 els espanyols tenien estalviats un total de 104.500 milions d'euros en plans privats. Aquesta xifra representa menys d'un 10% de la riquesa que es genera a Espanya, és a dir el seu PIB. Comparat amb la resta de països del seu entorn es tracta, doncs, d'un percentatge clarament inferior al d'Holanda (178% del PIB) o el Regne Unit (97%).

Els bancs que gestionen més plans de pensions a Espanya són els més importants: Caixabank, el BBVA i el Santander i, segons les dades del 2016, el primer actor de les pensions que no és ni l'estat ni la banca és una asseguradora, Mapfre.

Funcionament i rendibilitat dels plans de pensions privats

Aquests instruments es basen en aportacions monetàries a un pla privat que es rescata, a posteriori, a l'edat de jubilació. Permeten alguns avantatges fiscals perquè es desgraven els imports però per contra també tenen alguns inconvenients més tard, en el rescat dels diners. Així doncs permeten omplir un calaix personal que pot ser necessari per complementar la jubilació en alguns casos i a més generen rendibilitats, però per contra (per motiu de diferents casuístiques personals) poden ser de difícil recuperació en alguns casos si hi ha necessitat de liquiditat abans del moment de la jubilació.

Tot i que la rendibilitat es pot controlar en funció del perfil de l'inversor i tenen menys comissions que altres productes financers, com els fons d'inversió, generalment els plans de pensions tenen, per contra, menys rendibilitat que aquests altres productes. I sobretot, tot i que es tracta d'una eina on al final es recuperen més diners dels que s'han aportat, pot passar, com ha succeït durant la crisi econòmica de l'última dècada que el moment del rescat dels diners coincideixi amb un mal moment del cicle econòmic i que el client acabi recuperant fins i tot menys diners dels que hi va posar en el seu dia.

Malgrat la insistència d'alguns sectors i organismes per a fomentar els plans de pensions privats, l'informe de finals de l'any passat de Morningstar, una de les firmes de qualificació principals, va determinar (amb dades del mes d'octubre de 2017) que la majoria dels plans de pensions privats donen, actualment, menys rendibilitat que els fons

d'inversió. Només 7 dels 36 tipus de plans de pensions són més rendibles que els seus equivalents en fons d'inversió.

En aquesta mateixa línia, un estudi anual del professor de finances de l'Iese, Pablo Fernández, assegura que entre el 2002 i 2017, la rendibilitat mitjana dels fons de pensions va ser del 3%, molt per sota del 8% anual que va oferir en conjunt l'Íbex-35 o fins i tot del més del 4% dels bons de l'Estat a 15 anys. Aquest segon informe conclou que només 4 dels 365 fons de pensions amb més història que hi ha a Espanya va superar (i amb escreix) la rendibilitat del selectiu espanyol i menys d'una cinquantena van millorar la dels bons de l'Estat. Un d'ells, a més, va tenir rendiments negatius.

6. La Renda Garantida de Ciutadania, un complement

Entre les múltiples opcions per complementar el sistema de pensions, aquests darrers anys ha aparegut a Catalunya la Renda Garantida de Ciutadania. Es tracta, segons la definició adaptada per la Generalitat, d'una nova prestació nascuda de la iniciativa legislativa popular per garantir que tots els ciutadans puguin fer-se càrrec, com a mínim, de les despeses essencials per al manteniment propi o de les persones que integren la unitat familiar o de convivència.

Així doncs, tal com les pensions, la RGC és una prestació social amb voluntat d'assegurar una vida digna a totes les persones i famílies en situació de pobresa. L'objectiu final és promoure l'autonomia personal i la participació activa en l'entramat social, evitant així situacions de vulnerabilitat i exclusió social que generen una espiral encara més profunda de pobresa.

Es tracta d'una prestació que es materialitza en aportacions econòmiques periòdiques no embargables i està dividida en dues parts, una prestació garantida i una altra complementària per activar i inserir novament la persona al mercat laboral.

En resum, segons la llei aprovada pel Parlament es pot acollir i beneficiar de la RGC qualsevol persona que els sis mesos anteriors a la sol·licitud hagi tingut uns ingressos inferiors als 604 euros al mes en 12 pagues (càlcul de l'ingrés de renda de suficiència de Catalunya per al 2018). La poden rebre aquells que no tinguin recursos o bé els que no arribin a ingressar els mínims, sempre que compleixin un plec de condicions prèviament establertes per la llei i el seu reglament.

La llei està aprovada des de l'estiu de l'any passat i va entrar en vigor, concretament, el setembre de 2017. Això sí, es va tirar endavant sense el desplegament reglamentari, que es va concretar més tard del previst a causa de la intervenció de l'Estat a Catalunya amb l'article 155 de la Constitució. L'activació d'aquesta llei va fer, en paraules del conseller Chakir El Homrani, que la nova llei catalana acumulés fins a 17.000 expedients paralitzats a l'abril d'aquest any (la xifra va baixar fins als 10.000 a principis de la tardor i la conselleria espera posar-se al dia de terminis a final d'any).

Malgrat l'avenç social que suposa aquesta prestació, la RGC ha estat marcada des del seu inici pels problemes de compatibilitat que genera amb la resta de prestacions, entre elles amb les pensions. L'altíssim nivell de casuístiques i de limitacions i topalls dels sistemes de prestacions socials, per garantir la sostenibilitat i evitar l'abús del sistema han dificultat la posada en marxa de la renda garantida en totes les seves possibilitats.

L'escull, els problemes de compatibilitat

La pròpia administració catalana ha manifestat en diverses ocasions les dificultats de la posada en marxa d'aquest sistema, que podria servir, entre d'altres per complementar les pensions més baixes. Per la seva banda, els sindicats endureixen el to i asseguren que els problemes per desencallar aquesta ajuda són fruit de la manca inicial de planificació i dels recursos que s'han destinat al desplegament del que hauria de ser ja un dret permanent de tots els ciutadans de Catalunya.

Fins al juliol, les dades recollides pel Departament de Treball Afers socials i famílies només van donar per aprovades el 9% de les sol·licituds de renda garantida de ciutadania. Un 36% continuava pendent de valorar i un altre 74% es van denegar.

A finals de setembre passat (un any després que es poses en marxa la llei) un nou acord va ajudar a desencallar algunes de les incompatibilitats més flagrants que s'havien detectat, com per exemple, poder fer compatible les situacions temporals de contractació (feines precàries i intermitents), augmentar el nombre de col·lectius beneficiaris, com les famílies nombroses i la possibilitat que existeixi més d'una persona o nucli familiar en una llar percebent aquest tipus d'ajuda (atès que la crisi ha desmuntat la teoria d'una família-una llar i ara hi ha múltiples casos de diverses famílies que conviuen compartint una mateixa casa),

com ara els casos de dones víctimes de violència masclista, les persones desnonades o les que pateixen una situació d'atur de llarga durada o amb fills a càrrec.

En el primer any de balanç de la Renda Garantida de Ciutadania, i malgrat que encara no suposa un complement ferm en tots els casos per a altres prestacions com la de les pensions, el departament de Treball, Afers Socials i Famílies calcula que ja hi ha 113.000 persones que reben la RGC. Això suposa un increment de 81 milions d'euros en el pressupost destinat a persones més vulnerables, de manera que s'ha passat dels 228 milions l'any 2016 amb la Renda Mínima d'Inserció fins a 309 milions, aquest 2018, amb la renda garantida i els complements.

A més, durant aquest primer any de vida de la prestació més de 2.600 beneficiaris han aconseguit un contracte de feina i 11.000 persones que n'havien quedat excloses ara tornen a buscar feina activament al mercat laboral. A finals de setembre, la conselleria també va remarcar que el volum total de sol·licituds valorades ja superava el 70%, però només el 10% es van aprovar i 7 de cada 10 es continuen denegant (la resta han desistit o estan pendents amb un requeriment).

Gràfic 15. Estat sol·licituds renda garantida de ciutadania un any després de la seva entrada en vigor.

Sol·licituds totals	69.197
Total de sol·licituds valorades	49.603 72%
Sol·licituds que han estat aprovades	5.043 10%
Sol·licituds denegades	36.443 73%
Sol·licituds desistides per part de la persona	5.350 11%
Sol·licituds pendents amb requeriment	2.767 6%
Total de sol·licituds pendents	19.594 28%
Sol·licituds de RGC	4.084 21%
Sol·licituds de complements de pensions, prestacions i altres ajuts estatals	15.510 79%

Font: Departament de Treball Afers Socials i Famílies. Octubre 2018.

Els motius principals de denegació van ser, segons les dades oficials, disposar d'uns ingressos superiors al llindar que estableix la llei i el fet que el titular o beneficiari estigues treballant a jornada completa (sense tenir en compte la durada intermitent o extremadament temporal d'aquest contracte).

Davant d'aquest escenari, de cara al segon any d'aplicació, un dels principals objectius dels grups de treball de la renda garantida és consolidar la implementació i seguir ampliant les possibilitats de compatibilitat per aconseguir, entre altres coses que els ciutadans amb una pensió més baixa també puguin veure complementats els seus ingressos i garantir els drets bàsics per una vellesa digna i autònoma.

7. Els tres sistemes que hi ha al món per garantir les pensions

Tal com hem vist durant tota l'exposició, el sistema de pensions espanyol segueix el model de repartiment, però aquesta no és l'única manera de gestionar les pensions que existeix. Hi ha altres fórmules, com ara el model de capitalització i el model mixt que s'apliquen a altres països per finançar les pensions i que, com passa amb el model espanyol, també tenen els seus filtres d'accés i els seus mecanismes d'ajustament interns en cas que es produeixin desviacions entre els ingressos i les despeses del sistema.

El model espanyol, a tall de resum, es basa en el fet que els treballadors que estan actualment en actiu paguin (a través de les seves cotitzacions i de les empreses) les pensions dels jubilats que l'Estat té en aquell mateix moment. Com a mecanismes anivelladors de les diferències disposa de l'índex de revalorització i el factor de sostenibilitat que des de l'última reforma, fa cinc anys, desvinculaven les pensions de la pujada dels preus, fet que ara podria tornar a corregir-se amb les propostes del nou govern de Pedro Sánchez.

Tres models, tres problemes

Aquest model de solidaritat intergeneracional amb un calaix d'aportacions úniques és el sistema més estès a Europa: eminentment públic, amb aportacions obligatòries i prestacions definides i vitalícies. Com hem vist, però, aquest sistema pot convertir-se en insostenible en moments com l'actual, on els efectes de la crisi i l'envelliment de la població erosionen el mercat laboral (amb la precarietat) i de rebot les arques públiques, per la falta d'ingressos.

Per això diversos països europeus alternen aquest model de repartiment amb altres opcions, com ara la possibilitat de tenir plans de pensions privats. Però el cert és que la resta de sistemes tampoc

acaben de resoldre sense fissures un model de protecció social que genera una despesa multimilionària cada any. És a dir, Espanya i Europa no són els únics que pateixen per garantir la sostenibilitat de les pensions.

En el model de capitalització individual, les aportacions es fan en lloc d'un calaix comú, a la pròpia butxaca. Cada ciutadà té un compte on es dipositen les seves cotitzacions i aquests diners es capitalitzen i generen una rendibilitat. D'aquesta manera, en el sistema de capitalització individual cada ciutadà rep, quan es jubila, el que ha aportat durant els seus anys cotitzant més la rendibilitat que ha acumulat durant aquest temps. Aquest és un sistema eminentment privat on la gestió dels diners recau sobre diferents entitats administradores. La complicació d'aquest model, a banda de la ideològica de base, rau a assegurar l'estabilitat de les empreses que administren aquests diners. Els detractors d'aquest sistema no veuen clar que tota aquesta quantitat de diners estigui en mans privades i asseguruen que, si estiguessin a mans públiques, tindrien un millor efecte social.

En tercer lloc, hi ha el sistema mixt. És el més obert i barreja les aportacions de l'Estat, les que fa cada treballador de manera voluntària amb els seus plans individuals i també les que fan les empreses. Així doncs, aquest model de pensions és públicoprivat i inclou més actors socials que la resta de models, que es basen en l'individu o l'individu i l'Estat.

Segons l'índex anual de la consultora Mercer -especialitzada en pensions-, Holanda, Austràlia, Suècia i Suïssa són els països on el sistema de pensions va funcionar millor l'any passat, tant pel que fa a l'entrada de recursos (ingressos) com a l'equilibri amb les sortides (despeses) i la sostenibilitat del model.

Mentre a Europa els diferents models s'alternen, els països llatinoamericans tenen tendències més homogènies. A l'Amèrica Central i Sud-amèrica el sistema que s'imposa és el privat i obligatori, és a dir, el de capitalització. Xile l'aplica des del 1981, en substitució del sistema de repartiment, que va quedar anul·lat. Més endavant, durant els anys 90, Costa Rica, Mèxic, Colòmbia, el Perú, la República Dominicana o l'Uruguai també van adoptar aquest model.

A l'Amèrica del Nord, els Estats Units i el Canadà, hi impera el sistema mixt, on el model cobreix les famílies més vulnerables amb mecanismes de solidaritat, mentre que la resta de ciutadans fan aportacions a títol individual que recuperen a posteriori, quan es jubilen.

A Europa el sistema de capitalització no va arribar fins a la dècada dels 2000. Tot i això, la línia més estricta, amb aportacions individuals, privades i obligatòries, només ha quallat als països de l'Est, com els balcànics. El cert és que els socis europeus prefereixen majoritàriament el model de repartiment, és a dir, el mateix que fa servir Espanya, ara bé, amb diferents graus i molts elements i factors que complementen de manera diferent en cada país.

Al nord, fins i tot, també es fomenta la capitalització: Dinamarca, Finlàndia, el Regne Unit, Holanda o Suècia deixen escollir els seus ciutadans entre el sistema públic i la barreja amb aportacions privades.

Mentrestant, al sud hi predomina el sistema de repartiment més pur. A Espanya, Grècia, Itàlia o Portugal, per exemple, totes les aportacions depenen del sistema públic. Res impedeix, però que els ciutadans optin per contractar un pla de pensions privat, tot i que això no els eximeix de cap de les obligacions del sistema.

Al centre d'Europa els marges entre un model i altre encara són més difosos. A Alemanya les empreses també fan aportacions a les reserves i a França el model de repartiment, com a sistema públic i obligatori, conviu amb una part important també d'aportacions privades.

La pròpia consultora Mercer remarca que no existeix un model perfecte, extrapolable a la resta de països, perquè "cada sistema ha evolucionat durant dècades a partir de les circumstàncies econòmiques, socials, culturals, polítiques i històriques particulars de cada país".

8. Conclusions i propostes d'actuació

La crisi econòmica iniciada el 2008 ha destapat el problema latent al sistema de pensions espanyol. Això ha precipitat la necessitat de recórrer al fons de reserva de les pensions, que s'ha buidat (o gairebé) en set anys. La desaparició sobtada del que havia de ser la guardiola per als fills del *baby boom*, ha posat de manifest la urgència de reformar un sistema que s'ha demostrat, a hores d'ara, insostenible.

Les pensions han suposat històricament, i es mantenen, com l'ingrés principal de la majoria de persones grans. Representen el 72% del total dels ingressos de la gent gran, un percentatge que el 2015 a Espanya, es va situar 13 punts percentuals per sobre de la mitjana de països de l'OCDE, segons un estudi de Funcas. De fet, es calcula que en les llars on el cap de família té més de 70 anys, les pensions de jubilació representen el 90% de la renda disponible a la llar.

Les jubilacions són un dret. Formen part del que es coneix com a Seguretat Social, un sistema públic que ha de garantir, segons el consens internacional, que totes les persones puguin satisfer les seves necessitats bàsiques. Així està recollit a la Declaració Universal dels Drets Humans, a l'article número 22 i en l'article 50 de la Constitució espanyola.

A Espanya hi ha establert el sistema de repartiment, amb una caixa comuna. Hi ha dos tipus de pensions, les contributives (aquestes que tenen en compte el que l'individu ha aportat al sistema) i les no contributives (dissenyades per a les persones que tot i que no van aportar al sistema tenen una situació de vulnerabilitat especial).

Les pensions contributives (majoritàries dins el sistema) són retribucions econòmiques vitalícies en les quals, un cop arriba a l'edat de jubilació, el beneficiari ja ha fet aportacions al sistema –és a dir contribucions o pagaments- en el seu passat. És un model que se sustenta, doncs, amb el traspàs de diners del sistema actiu al passiu. Un teòric acord intergeneracional a través del qual els treballadors en actiu paguen una cotització a l'Estat que serveix, al mateix temps, per abonar les prestacions dels jubilats que hi ha en cada moment. L'objectiu final és que, arribada l'edat determinada, la persona que es retira del mercat laboral pugui cobrir la pèrdua d'ingressos que es produeix en deixar de treballar.

Idealment, la teoria del sistema de pensions és que sigui autosuficient. Sobretot en el cas de les pensions contributives. Els ingressos de

les cotitzacions dels treballadors en actiu i empreses haurien de servir, bàsicament, per a pagar les pensions actuals.

A Espanya aquest mètode de repartiment no acumula en un compte individual les cotitzacions que ha fet cada treballador per a la seva vellesa, sinó que totes les aportacions van a parar a un mateix calaix.

Fins al 2013, la taxa de substitució –que és com s'anomena al percentatge de salari que es rep a partir de la jubilació– era de gairebé el 80%, segons les dades que el govern espanyol facilita a les oficines d'estadística europees. Molt per davant del 58% o el 53% que tenen de mitjana els països de la Unió Europea o l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) respectivament, segons apunta l'informe Pensions at a Glance, publicat el 2017 precisament per aquesta organització.

Actualment, aquest mateix informe determina que el percentatge de sou que es transforma en la primera paga de la pensió ja es va situar al 72% el 2016 (última dada disponible). És una baixada de gairebé set punts percentuals en només tres anys.

Aquest setembre passat l'import mitjà d'una pensió contributiva de jubilació (la majoritària) a Espanya se situava en els 1.103,47 euros al mes. Aquesta mateixa quantitat baixa fins als 957,36 si també es tenen en compte els imports mitjans de la resta de tipologies de pensions, que són més baixes.

Segons la Seguretat Social, el setembre d'aquest 2018 hi havia exactament 9.646.404 pensions. I d'aquestes, 5.950.766 eren la pensió contributiva per jubilació, la més elevada en import mitjà. Es tracta, doncs, del 62% del total de pensions.

L'augment constant en la despesa de les pensions tensa un model que a més s'ha quedat sense el fons de reserva perquè entre 2013 i 2016 l'executiu de Mariano Rajoy va haver de recórrer a aquesta via d'emergència i va acabar traient, en total, més de 50.000 milions d'euros del calaix. Per fer-ho, el PP va modificar la llei que regulava aquesta guardiola i limitava els diners que se'n podien retirar: màxim un 3% cada any. La urgència del moment va portar el govern del PP a retirar aquest topall entre 2012 i 2017.

El sistema de pensions actual mostra algunes febleses d'índole econòmica i també social i demogràfica. La crisi econòmica i l'envelliment progressiu de la població han estat dos elements clau que han desestabilitzat el model. Calen polítiques actives de foment de

la natalitat, que animin les famílies espanyoles a augmentar aquesta ràtio, així com mesures que despenalitzin les dones durant la maternitat en la seva etapa activa laboral.

El deteriorament del mercat laboral, l'augment de l'atur, els sous baixos, les feines a temps parcial i l'augment dels contractes temporals han fet que les arques de la Seguretat Social recaptin cada vegada menys diners. A més, amb la crisi, nombre total de treballadors va disminuir durant uns anys clau de la crisi i l'ocupació que s'ha recuperat és, en general, tan precària que com a conseqüència, això també ha fet caure els ingressos per cotitzacions. Tot plegat, mentre al mateix temps cada dia se sumen més i més jubilats. És per això que la Taula del Tercer Sector social de Catalunya torna a insistir en la necessitat d'incrementar els salaris i engegar polítiques d'ocupació que garanteixin llocs de treballs dignes lluny dels models de precarietat que imposa la nova economia.

La relació entre els ingressos per cotitzacions i la despesa pressupostada per a pensions contributives deixa en un miratge la idea que el sistema sigui autosuficient. Aquesta debilitat del sistema amenaça de perpetuar-se perquè les projeccions marquen que l'envelliment demogràfic tendeix a empitjorar.

Paral·lelament, els nous jubilats –l'any passat va tancar amb 582.725 pensions contributives més que fa cinc anys enrere i 1,2 milions més que en fa deu– també han cotitzat més i en millors condicions salarials que els seus antecessors, fet que fa que tinguin cada vegada una pensió contributiva de jubilació més elevada.

L'esperança de vida dels ciutadans espanyols també ha crescut sense interrupcions, des dels anys noranta, fins a situar-se ara per sobre dels 83 anys. La radiografia completa, doncs, indica que no només augmenta el ritme de jubilats que entren al sistema de pensions, sinó que els que ho fan tenen una prestació més alta i la cobren durant més temps.

Alguns organismes com l'Autoritat Independent de Responsabilitat Fiscal i fins i tot l'FMI veuen en els fenòmens migratoris un baló d'oxigen pel que fa a la força de treball. Per això, la taula del tercer sector social llança una crida a la responsabilitat pel que fa a les polítiques d'immigració. La inclusió dels nouvinguts amb els programes d'acollida, inserció i formació adients podrien generar una entrada de treballadors nous les cotitzacions dels quals podrien ajudar a desencaixar el problema de la sostenibilitat. En aquest sentit, les entitats reclamen que aquesta població nouvinguda no serveixi només per a cobrir

els llocs de feina menys qualificats, sinó que les polítiques d'inclusió i inserció laboral vagin encaminades a aconseguir el màxim nivell de capacitat per a aquestes persones.

Els estudis de la Comissió Europea, elaborats amb les dades i els plans estratègics del govern espanyol, calculen que –si res no canvia respecte a la situació actual– la taxa de substitució de les pensions, és a dir, el percentatge de sou que es manté com a retribució a la pensió, baixarà del 79% que hi havia el 2013 fins al 60% el 2030 i caurà fins al 48,6% per als que es jubilin el 2060. Es tracta d'una davallada del 40%.

Fins ara, les solucions aportades per l'administració pública (amb governs tant del PSOE com del PP) no han servit per a crear un pla de sostenibilitat duradora per al sistema de pensions espanyol. De fet, l'última dècada s'ha caracteritzat per un seguit de solucions improvisades que només han donat sortides temporals a aquesta problemàtica amb la intenció de mantenir (o modular) el vot dels pensionistes, un dels col·lectius més mobilitzats en les eleccions i que mou més de 9,5 milions de paperetes. En aquest sentit, la Taula del Tercer Sector reclama que no es prenguin més solucions a batzegades i insta els grups polítics en l'àmbit espanyol a abordar d'immediat solucions duradores que garanteixin en un futur el dret a envellir dignament.

Per la seva banda, la Federació d'Associacions de Gent Gran de Catalunya, la Fatec, juntament amb l'Associació Grup d'Opinió GENT GRAN reclamen explícitament que aquesta nova realitat s'analitzi d'una vegada per totes de manera global i integren la resta de generacions al debat de les pensions. Aquests col·lectius destaquen la necessitat de tirar endavant les polítiques actives necessàries per garantir una cartera de serveis mínima que assegurin a la ciutadania els drets socials bàsics, una formació continuada per arribar a la vellesa amb les capacitats socials productives adequades, el desenvolupament de les polítiques econòmiques i socials i fiscals per cobrir tot el cicle de la vida així com reforçar les polítiques de prevenció per garantir un envelliment saludable.

Els problemes que s'arrosseguen al mercat laboral, també es perpetuen en el canvi del sistema actiu al passiu. El sistema de pensions no és en si discriminatori, però tampoc soluciona la bretxa salarial de gènere que sorgeix de les diferències al mercat laboral.

Les dones cobren de mitjana un 34% menys de pensió que els homes per dos motius principals: perquè les dones pensionistes actuals, generalment –en la majoria de casos per qüestions

socioculturals-, van treballar menys anys que els homes i en feines pitjors i, per tant, més mal retribuïdes.

Si es té en compte el total de la població per sobre dels 65 anys (i no només aquella que percep una pensió) la situació entre homes i dones s'agreuja considerablement i la bretxa entre el que percep cada grup entre els 65 i els 79 anys s'amplia fins al 52%, segons els càlculs d'Ayuso i Chuliá. Molt per sobre de la mitjana europea.

Les dades de l'Imsero també destaquen que les dones estan sobre-representades pel que fa al nombre de pensions no contributives. Tres de cada quatre pensions d'aquest tipus, amb import considerablement més baixos, van a parar a una dona.

A banda del salari, els factors que més penalitzen les dones al mercat de treball i per tant també a les pensions són la manca de dones en llocs directius –i per tant amb salaris més alts– i el repartiment de la conciliació: des de la maternitat fins a les tasques de la llar. Mentre les dones dediquen gairebé dues hores al dia més que els homes a les tasques de la casa, ells dediquen una hora més a les feines remunerades.

La bretxa de gènere en les pensions, sobretot en aquelles prestacions de més baixa remuneració, urgeix una revisió del sistema que si bé no és discriminatori en la seva formulació, sí que perpetua les xacres que les dones arrossegueu per diversos motius socioculturals durant tota la seva vida activa. Cal sobretot, posar l'accent en aquelles pensions no contributives (les més baixes) de les quals les dones són les beneficiàries majoritàries.

El debat sobre la inestabilitat del sistema de pensions ha despertat el sector de la banca que s'ha llançat de ple al negoci dels plans de pensions privats. En només tres anys (fins al 2016), l'estalvi mitjà de cada pla de pensions privat que hi ha a Espanya ha augmentat un 32%, segons l'estudi publicat pel Diari ARA, el desembre 2016.

La Renda Garantida de Ciutadania encara no ha aconseguit, a la pràctica, ser un complement ferm per a les pensions més baixes. L'altíssim nivell de casuístiques i de limitacions i topalls dels sistemes de prestacions socials, per garantir la sostenibilitat i evitar l'abús del sistema han dificultat la posada en marxa de la renda garantida en totes les seves possibilitats. Des de la Taula del Tercer Sector social fem una crida a desbloquejar aquestes negociacions i a garantir la complementarietat de dues fonts d'ingressos tan bàsiques com les pensions no contributives i la RGC. A més també reclamem que la llei s'obri a

més casuístiques que les actuals a mesura que creix la base per garantir les complementarietats.

Durant el primer any d'aplicació de la Renda Garantida, el volum total de sol·licituds valorades ja superava el 70%, però només el 10% es van aprovar i 7 de cada 10 es continuen denegant.

El model de repartiment (l'espanyol) no és l'única manera al món de gestionar el sistema de pensions. Hi ha altres fórmules, com ara el model de capitalització i el model mixt que s'apliquen a altres països per finançar el sistema. Aquestes opcions, que parteixen de models públicoprivats, també tenen els seus filtres d'accés i els seus mecanismes d'ajustament intern en cas que es produeixin desviacions i, per definició, no són tan garantistes com el model de repartiment.

En qualsevol cas, la introducció d'un canvi de model és un gir que necessitaria un pla estratègic a dècades vista. La Taula del Tercer Sector Social insta a tots els grups polítics i agents socials a assolir un gran pacte de consens que superi els cicles polítics per garantir un dret social bàsic com és la percepció de les pensions de jubilació, que suposen un pilar bàsic de l'Estat del Benestar i l'única garantia d'un envelliment actiu i digne.

Fonts consultades

- Estadístiques, gràfics i sèries cronològiques i històriques de l'Institut Nacional d'Estadística.
- Estadístiques del Ministeri de Treball, Migracions i Seguretat Social del govern d'Espanya.
- Estadístiques i informes de la conselleria i el portal web de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya.
- OECD Data. Portal d'estadística de l'OCDE.
- Portal de publicacions i informes de l'FMI.
- Informes i documents de treball de la FATEC.
- Informe Garganté. S. I Toledano, D. (membres de la Comissió. Promotora ILP per la RGC): *CONSIDERACIONES SOBRE L'ESBORRANY DE REGLAMENT DE LA RENDA GARANTIDA DE CIUTADANIA*. 3 d'octubre de 2018
- Alaminos, E. 2017. *La brecha de género en las pensiones contributivas de la población mayor española*. Núm. 27. Primer semestre 2018, Panorama Social.
- Ayuso, M., Chuliá, E. (2018). *¿Hacia la progresiva reducción de la brecha de género en las pensiones contributivas?* Documentos de Trabajo Institut BBVA de Pensions
- Ayuso, M. (2014) *La influencia de los factores demográficos en la sostenibilidad del sistema de pensiones*, Community of Insurance
- *Informe del Comité de Expertos sobre el factor de sostenibilidad del sistema público de pensiones*. Ministeri de Treball i Seguretat Social.
- *La brecha de género en el sistema de protección social (desempleo y pensiones)*. Informe CCOO. Març de 2018.
- Poveda, C. *Quantificació econòmica del treball domèstic i de la cura de persones no remunerat a Catalunya*. Observatori Dona, Empresa i Economia de la Cambra de Comerç de Barcelona. Febrer de 2017

- Vilardell, Sira. *La bretxa pensionista*. Diari ARA, 26 de març de 2018.
- Vila, N. *Les dones cobren un 26% menys que els homes*. Diari ARA. 15 de febrer de 2017.
- Manresa, J. *L'Airef qüestiona l'apocalipsi de les pensions*. Diari ARA. 4 d'octubre de 2018.
- Informe OCDE *Pensions at a Glance*. 2017.
- Informe Comissió Europea. *The 2015 ageing report*.
- Monogràfic especial *Cobraràs la pensió?* Editat pel Diari ARA a partir de diversos articles publicats el desembre de 2016 sobre la situació de les pensions a Espanya.
- Muñoz, J. *A quins partits voten els jubilats?* Diari ARA. 10 de desembre de 2016.
- Martín, A. *El negoci dels plans de pensions privats*. Diari ARA. 10 de desembre de 2016.
- Morningstar, *Rating Morningstar (planes de pensiones)* 2017.
- Manresa, J. *La majoria dels plans de pensions privats no surten a compte*. Diari ARA. 19 de febrer de 2018.
- Vila, N. Entrevista a José García-Montalvo, desembre de 2016.
- Vila, N. Entrevista a Miren Etxezarreta, desembre de 2016.
- Vila, N. *Tornar a l'IPC no satisfà ningú*. Diari ARA. 30 de setembre de 2018.
- Soro, S. i Vila, N. *La bretxa salarial ja és un quart del sou*. Diari ARA. 16 de febrer del 2017.
- Hidalgo, A.; Calderón, M. J., i Perez Camarero S. *Composición y estructura de los hogares sustentados por personas mayores*, Documento de trabajo Universidad Castilla-La Mancha (2008).
- Fernandez, P.; Ortiz Pizarro, A. i Fernández Acín, I. *Rentabilidad de los Fondos de Pensiones en España*. 2000-2015 Gener 2018.

- Tinios, P., Bettio, F., Betti, G. (2015) *Men, women and pensions*. Brussel·less, Comissió Europea.
- Bettio, F., Tinios, P., Betti, G. (2013) *The Gender Gap in Pensions in the EU*, Brussel·less, Comisi3n Europea.
- imSerSo (2018), *Perfil del pensionista PNC a diciembre de 2017*. Estadístiques, pensions no contributives de jubilació i invalidesa.
- Jorrín, J.G; *Todos los datos para no perderse en el debate de las pensiones*. El Confidencial. 14 de marc de 2018.
- Jorrín, J.G; *La Seguridad Social empieza a endeudarse para abonar la paga extra de diciembre*. El Confidencial. 27 de novembre de 2017.
- Maqueda, A. *El déficit de las pensiones alcanza un récord de 18.800 millones en 2017*. El País, 31 de gener de 2018.

DARRERS NÚMEROS PUBLICATS:

- 56 - **Monoparentalitat femenina i pobresa. Gènere, soledat i conciliació, l'arrel del problema** (octubre 2018)
- 55 - **El preu de l'energia, factor clau en l'augment de la pobresa energètica** (febrer 2018)
- 54 - **Ocupació de qualitat:** resposta al fenomen dels treballadors i treballadores pobres (desembre 2017)
- 53 - **Els habitatges buits dels bancs.** Una oportunitat perduda per ampliar el parc d'habitatge social? (juliol 2017)
- 52 - **Escolteu-me!** L'Atenció Centrada en la Persona en el suport al procés d'envelliment (maig 2017)
- 51 - **L'atenció en salut mental dels infants i adolescents.** Noves respostes per afrontar un repte creixent (febrer 2017)
- 50 - **La precarietat laboral juvenil a Catalunya.** Una realitat incòmode (desembre 2016)
- 49 - **La millora dels Serveis Socials Bàsics a Catalunya.** Una proposta des del Tercer Sector Social (octubre 2016)
- 48 - **Cap a un Salari Mínim Digne.** Una reforma necessària per reduir les desigualtats socials a Catalunya (juliol 2016)
- 47 - **Maltractaments a les persones grans.** Una realitat oculta que exigeix respostes (maig 2016)
- 46 - **La feminització de la pobresa.** Reivindicant una mirada de gènere (març 2016)
- 45 - **La contribució del Tercer Sector al lloguer social** (gener 2016)
- 44 - **La reinserció postpenitenciària.** Una terra de ningú (juliol 2015)
- 43 - **Cap a una atenció integrada social i sanitària.** Per una nou model centrat en les persones (maig 2015)
- 42 - **Dignificar i defensar el dret a l'alimentació.** Promovent l'atenció integral i l'autonomia de les persones (març 2015)
- 41 - **Joves extutelats.** El repte d'emancipar-se avui (gener 2015)
- 40 - **Accessibilitat i disseny per a tothom.** Avançar en la igualtat d'oportunitats per a les persones amb discapacitat (desembre 2014)
- 39 - **Un parc d'habitatges de lloguer social.** Una assignatura pendent a Catalunya (octubre 2014)
- 38 - **L'energia com a dret.** Com afrontar la pobresa energètica (setembre 2014)
- 37 - **Els cuidadors familiars.** Repte pendent del sistema de la dependència (juliol 2014)
- 36 - **Drets Humans i polítiques de drogues.** Noves propostes de regulació (juny 2014)
- 35 - **Nova pobresa i renda mínima d'inserció** (maig 2014)
- 34 - **Crisi, empobriment i persones sense llar** (abril 2014)

Barcelona, desembre 2018

Dipòsit legal: B 30105-2018

Edita: Taula d'entitats del Tercer
Sector Social de Catalunya

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

15
anys

Rocafort 242 bis 2n
08029 Barcelona
T 93 310 57 07
www.tercersector.cat

En col·laboració amb:

ara.cat

Ateneu Barcelonès
A B C D E F G H I J K
L M N O P Q R S T U
V W X Y Z

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
Departament de Treball,
Afers Socials i Famílies

Diputació
Barcelona

Ajuntament de
Barcelona

